

**UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ**

ANETA LONČAR

**AFEKTIVNA VEZANOST I OSOBINE LIČNOSTI KAO
KORELATI PSIHOLOŠKOG BLAGOSTANJA**

MASTER RAD

NIKŠIĆ, 2022.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ

AFEKTIVNA VEZANOST I OSOBINE LIČNOSTI KAO
KORELATI PSIHOLOŠKOG BLAGOSTANJA
MASTER RAD

Mentor: prof. dr Milica Drobac – Pavićević

Student: Aneta Lončar

Studijski program: Psihologija

Broj indeksa: 18/20

Nikšić, 2022.

PODACI I INFORMACIJE O STUDENTU:

Ime i prezime: Aneta Lončar

Datum i mjesto rođenja: 25.11.1998, Podgorica

Naziv završenog osnovnog studijskog programa i godina završetka studija: Osnovni akademski studijski program za psihologiju, 2019/20.

INFORMACIJE O MASTER RADU:

Naziv master studija: Master akademski studijski program za psihologiju

Naslov rada: Afektivna vezanost i osobine ličnosti kao korelati psihološkog blagostanja

Fakultet/Akademija na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet Nikšić, Univerzitet Crne Gore

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA:

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema:

Mentor: prof. dr Milica Drobac-Pavićević

Komisija za ocjenu/odbranu rada: prof. dr Helena Rosandić, dr Bojana Miletić

Lektor:

Datum odbrane:

Datum promocije:

IZJAVA O AUTORSTVU

Kandidat: Aneta Lončar

Na osnovu člana 22 Zakona o akademskom integritetu, ja, dolje potpisana

IZJAVLJUJEM

Pod punom krivičnom i materijalnom odgovornošću da je master rad pod nazivom „Afektivna vezanost i osobine ličnosti kao korelati psihološkog blagostanja“ rezultat sopstvenog istraživačkog rada, da nijesam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica i da je navedeni rad moje originalno djelo.

Nikšić, datum

Potpis studenta

Apstrakt

Osnovni cilj prikazanog istraživanja je bio obogaćivanje korpusa znanja i podataka o psihološkom blagostanju ispitivanjem značajnosti njegovih mogućih korelata. Preciznije, predmet istraživanja tiče se uvtrđivanja relacije između, sa jedne strane, intrapersonalnih aspekata ličnosti i sociodemografskih varijabli i dimenzija psihološkog blagostanja, sa druge strane. U istraživanju je učestvovalo 300 ispitanika (32% muškog i 68% ženskog pola) sa teritorije Crne Gore, uzrasta od 25 do 55 godina. Korišćeni su sljedeći instrumenti: Upitnik o sociodemografskim podacima konstruisan za potrebe istraživanja, Skala psihološkog blagostanja, Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti i Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti. Rezultati dobijeni ovim istraživanjem su ukazali da postoji povezanost između psihološkog blagostanja i obrazaca afektivne vezanosti (sigurni obrazac vezanosti- $r = .31$; preokupirani obrazac vezanosti- $r = -.28$; izbjegavajući obrazac vezanosti- $r = -.19$; bojažljivi obrazac vezanosti- $r = -.31$) i crta ličnosti (ekstraverzija- $r = .33$; prijatnost- $r = .30$; savjesnost- $r = .48$; emocionalna stabilnost- $r = .52$; otvorenost za nova iskustva- $r = .49$). Pokazano je da su osobe sa sigurnim obrascem partnerske afektivne vezanosti pokazale najviši nivo psihološkog blagostanja ($r = .31$), te da je sigurni obrazac vezanosti pozitivno povezan sa svim dimenzijama psihološkog blagostanja (autonomija- $r = .24$; ovladavanje okruženjem- $r = .20$; lični rast- $r = .28$; pozitivni odnosi sa drugima- $r = .18$; svrha života- $r = .22$; samoprihvatanje- $r = .26$). Crte ličnosti objašnjavaju oko 50% varijanse psihološkog blagostanja, među kojima je najveći uticaj imala crta Emocionalna stabilnost ($r = .52$). Analiziranje uticaja pojedinih sociodemografskih varijabli na psihološko blagostanje (pol, status zaposlenosti, bračni status, red rođenja u porodici, broj članova porodice) nije dalo statistički značajne podatke, a od značajnih se izdvajaju pozitivan uticaj uzrasta ($r = .13$), stepena obrazovanja ($r = .13$) i socioekonomskog statusa ($r = .15$) na nivo psihološkog blagostanja.

Ključne riječi: psihološko blagostanje, mentalno zdravlje, afektivna vezanost, osobine ličnosti, sociodemografske varijable

Abstract

The main goal of the presented research was to enrich the corpus of knowledge on psychological well-being by examining the significance of its possible correlates. More precisely, the subject concerns establishing the relationship between on the one hand, intrapersonal aspects of personality and sociodemographic variables and dimensions of psychological well-being, on the other hand. The research included 300 adults (32% male and 68% female), from Montenegro, aged between 25 to 55 years. The following instruments that were used: A questionnaire on socio-demographic characteristics constructed for research purposes, Scales of Psychological Well-Being, Close Relationship Experience Questionnaire and Big Five Inventory-10. The results obtained from these analyzes indicated that there is a connection between psychological well-being and patterns of partner affective attachment (secure attachment- $r = .31$; preoccupied attachment- $r = -.28$; avoidant attachment- $r = -.19$; insecure attachment- $r = -.31$) and personality traits (extraversion- $r = .33$; agreeableness- $r = .30$; conscientiousness- $r = .48$; emotional stability- $r = .52$; openness to experience- $r = .49$). It was shown that people with a secure pattern of partner affective attachment showed the highest level of psychological well-being ($r = .31$), and that a secure attachment pattern is positively related to all dimensions of psychological well-being (autonomy- $r = .24$; environmental mastery- $r = .20$; personal growth- $r = .28$; positive relations with others- $r = .18$; purpose in life- $r = .22$; self-acceptance- $r = .26$). Personality traits explain about 50% of the variance of psychological well-being, among which the trait Emotional stability had the greatest influence ($r = .52$). Analyzing the influence of certain sociodemographic variables did not yield statistically significant data (gender, employment status, marital status, order of birth, numbers of family members). Positive influence of age ($r = .13$), level of education ($r = .13$) and socioeconomic status ($r = .15$) on the level of psychological well-being stands out from the significant ones.

Keywords: psychological well-being, mental health, affective attachments, personality traits, sociodemographic variables

Sadržaj

Apstrakt	4
Abstract	5
UVOD	8
TEORIJSKI DIO	9
Koncept psihološkog blagostanja	9
Definisanje pojma	9
Dimenzije psihološkog blagostanja	10
Samoprihvatanje	10
Pozitivni odnosi sa drugima	12
Autonomija	12
Ovladavanje okruženjem	13
Svrha života	14
Lični rast	15
Mjerenje psihološkog blagostanja.....	16
Teorija samodeterminacije	17
Korelati psihološkog blagostanja	19
Afektivna vezanost i psihološko blagostanje.....	19
Osobine ličnosti i psihološko blagostanje	23
Sociodemografske varijable i psihološko blagostanje	25
Uzrast	26
Pol	27
Red rođenja u porodici	28
Stepen obrazovanja, Zaposlenost i Socio-ekonomski status	29
METODOLOŠKI DIO	29
Problem i ciljevi istraživanja	29
Problem istraživanja.....	29
Ciljevi istraživanja	30
Uzorak	31
Hipoteze i varijable	31
Instrumenti.....	34
Postupak prikupljanja i obrade podataka.....	36
Rezultati	37

Sociodemografska obilježja ispitanika.....	37
Skala psihološkog blagostanja	39
Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti.....	41
Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti.....	41
Korelaciona analiza.....	42
Povezanost stilova partnerske afektivne vezanosti i psihološkog blagostanja	42
Povezanost bazičnih crta ličnosti i psihološkog blagostanja	43
Povezanost sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja	44
Regresiona analiza	48
Prediktivna moć obrazaca partnerske afektivne vezanosti na psihološko blagostanje	48
Prediktivna moć crta ličnosti na psihološko blagostanje	49
Prediktivna moć sociodemografskih varijabli na psihološko blagostanje	50
Diskusija	51
Ograničenja i preporuke	54
Zaključak	55

LITERATURA

PRILOZI

UVOD

Psihološko blagostanje, kao kompleksan, multidimenzionalan model, okarakterisan je izraženim samoprihvatanjem, usklađenim odnosima sa drugima, potrebom za ličnim rastom i razvojem, visokim osjećanjem smisla u životu, razvijenom sposobnošću ovladavanja okruženjem i visokom autonomijom (Ryff, 1989a; Ryff & Singer, 2006). Kada bi se dimenzije ovog šestodimenzionalnog modela postavile u odnos sa mentalnim zdravljem, mogla bi se uočiti sličnost u definisanju istih, kao sposobnost osobe da ostvaruje svoje ciljeve u skladu sa postojećim resursima i da živi u skladu sa sopstvenom ličnošću, pri čemu se u obzir mogu uzeti individualni kapaciteti, mehanizmi suočavanja i savladavanja stresa i odgovaranja na izazove. Problemi mentalnog zdravlja, kako kod mladih, tako i kod odraslih, predstavljaju na globalnom nivou, izrazito teške i izazovne probleme. Više od 100 miliona ljudi u okviru evropske Svjetske Zdravstvene Organizacije (prema United Nations Children's Fund [UNICEF], 2020), ima mentalne probleme. Naime, svake godine, svaki peti adolescent će se suočiti sa teškoćama i problemima u mentalnom zdravlju, pri čemu je samoubistvo vodeći uzrok smrti adolescenata na globalnom nivou. Kao faktori socijalne prirode koji utiču na mentalno zdravlje ljudi i doprinose ovim alarmantnim i zastrašujućim podacima, mogu se izdvojiti: sociodemografski faktori, nizak socioekonomski status, loši uslovi i kvalitet života, tehničko-tehnološke promjene, neadekvatna psihosocijalna podrška, nedovoljno ulaganje u promociju, prevenciju i brigu o mentalnom zdravlju. Predmet ovog istraživanja predstavlja utvrđivanje značajnosti korelata, kao što su stilovi afektivne vezanosti i osobine ličnosti u okviru koncepta psihološkog blagostanja. Motivacija za sprovođenje istraživanja proistekla je iz značajnosti tematike istog za širu zajednicu i probleme mentalnog zdravlja, sa pažnjom usmjerenom na uzrasne grupe mladih i odraslih u Crnoj Gori.

Kao relevantni pokretači koji usmjeravaju i regulišu psihološko blagostanje osobe stoje osobine ličnosti na osnovu kojih je moguće izvršiti podjelu prema individualnim razlikama i to u smislu rezilijentnosti i sposobnosti življenja u skladu sa svojim, unutrašnjim kapacitetima, uz značajno potpomaganje dostupnim resursima sredine (Rakić-Bajić, 2016). Kako su sve interpersonalne situacije u životu osobe prostor koji omogućava ispoljavanje personalnih karakteristika, bilo osobina ličnosti ili afektivne vezanosti (Reis et al, 2000), opravdano je i značajno posmatrati zajednički uticaj osobina ličnosti i afektivne vezanosti. Uočavanjem povezanosti i shvatanjem uzročno-posljedičnih veza unutar kompleksnih sistema psihološkog blagostanja i mentalnog

zdravlja, moguće je dobiti jasnu i izdiferenciranu sliku pozitivnih i negativnih faktora koji umnogome mogu vršiti ili vrše uticaj na cjelokupni razvoj i djelovanje ličnosti, pri čemu bi se otvorili vidici brojnih načina unapređivanja mentalnog zdravlja i jačanja psihološkog blagostanja ljudi. Preciznije, sagledavajući individualne karakteristike osobe i aspekte njene ličnosti uočavaju se značajni odnosi između osobina ličnosti i psihološkog blagostanja u smislu individualnih odstupanja u istim ili sličnim sociodemografskim uslovima, te postoji opravdana i istraživanjima potvrđena pretpostavka o povezanosti ova dva faktora (Rakić-Bajić, 2016), te i potreba za dodatnim istraživanjem i elaboriranjem istih. Uočavajući značaj psihosocijalne podrške i interpersonalnih odnosa za dostizanje i održavanje psihološkog blagostanja osobe, afektivna vezanost, kao teorija o porijeklu i prirodi čovjekove senzibilitnosti i sentimenta, jeste ključna za blagostanje (Baumeister & Leary, 1995), a adekvatna i zadovoljavajuća afektivna veza predstavlja značajan faktor adaptacije na stres tokom života (Mikulincer & Florian, 1998).

TEORIJSKI DIO

Koncept psihološkog blagostanja

Definisanje pojma

Krenuvši od antičkih filozofa i njihovih shvatanja, kao privilegija moćnih i viših u društvu i kao filozofsko pitanje o smislu i zadovoljstvu životom, vremenom, psihološko blagostanje prostirući svoje ogranke široko, obuhvata svaku individuu i pruža joj pravo na kreiranje sopstvenih dimenzija blagostanja (Rakić-Bajić, 2016). Filozofska shvatanja, zajedno sa dualizmom hedonizam – eudemonizam, prenešena su u psihologiju, gdje su se tadašnja, prva ispitivanja bavila hedonističkim pristupom, proučavajući emotivne i kognitivne osnove blagostanja i pitanje sreće, zadovoljstva životom i subjektivnog blagostanja (Bradburn, 1969). Naime, takva vrednovanja blagostanja kroz samo zadovoljstvo životom i prisustvo pozitivnog, a odsustvo negativnog afekta (Diener et al, 1999), jesu osnov subjektivnog blagostanja. Sa druge strane, eudemonistički pogled objašnjava blagostanje kroz termine personalnih snaga, kontinuiranog kretanja ka dobru, dubokih vrijednosti, ostvarivanje potencijala i življenja u skladu sa istinskom prirodom osobe (Ryff & Keyes, 1995). Zamjerivši zastupnicima hedonističkog pristupa uprošćavanje tako kompleksnog i sveobuhvatnog koncepta kao što je psihološko blagostanje, Kerol Rajf (Carol Ryff, 1989a) konstruiše multidimenzionalni model psihološkog blagostanja, na već postojećim, teorijski zasnovanim i eudemonističkim filozofskim osnovama Aristotela, naglašavajući pri tom važnost ostvarivanja punih potencijala

osobe (Rakić-Bajić, 2016) i ističe šest dimenzija modela psihološkog blagostanja: Samoprihvatanje, Pozitivni odnosi sa drugima, Lični rast, Svrha života, Ovladavanje okruženjem i Autonomija (Ryff, 1989a; Ryff & Singer, 2006).

Psihološko blagostanje, kao takvo, konstruisano i konceptualizovano od strane Rajf, orjentisano je na razvoj individualnih potencijala osobe i samoaktualizaciju (Ryff, 1989a; Ryff & Singer, 2006). Rajf je svoj koncept psihološkog blagostanja konstruisala u smislu kompleksnijeg i dubljeg razmatranja i shvatanja istog i gradila ga je na postojećim teorijskim osnovama u čijem su fokusu koncepti individualnog razvoja i mentalnog zdravlja. Put od filozofskih shvatanja Aristotela, preko njegovog pojma eudemonija, kojim je naglašavao razvoj pravog potencijala osobe kroz dostizanje balansa između “viška” i “manjka”, pa do elemenata razvojne psihologije i njenih shvatanja razvojnih zadataka i izazova sa kojima se pojedinci suočavaju u različitim životnim fazama, predstavljao je kompleksnu, teorijski zasnovanu, uzlaznu liniju na kojoj je Rajf gradila svoj model. Nadalje, preko egzistencijalista i humanistički orjentisanih psihologa, čije su ideje davale jasnu sliku svijeta, a samim tim i težinu procesa pronalaženja smisla i svrhe u životu, pa sve do ogranaka kliničke psihologije u okviru kojih je naglašavanje i promovisanje mentalnog zdravlja ključno (Ryff & Singer, 2006).

Koncipiranje koncepta psihološkog blagostanja bilo je vođeno iznalaženjem i sveobuhvatnom integracijom onih teorijskih elemenata koji su usmjereni na pozitivno funkcionisanje, pri čemu su u samoj srži koncepta izdvojeni njegovi osnovni aspekti i to: Samoprihvatanje, Pozitivni odnosi sa drugima, Lični rast, Svrha života, Ovladavanje okruženjem i Autonomija (Ryff & Singer, 2006). Svaki pojedinačni aspekt koncepta Rajf je gradila izvlačeći iz teorijskih osnova one segmente koji su afirmisali i nje govali mentalno i fizičko zdravlje, označene kroz pojmove individuacija (Jung), samoaktualizacija (Maslow), adekvatno funkcionisanje osobe (Rogers), razvojne promjene (Neugarten), osnovne životne tendencije (Buhler), razvojne faze (Erikson), volja za smislom (Frankl) i kriterijumi mentalnog zdravlja (Jahoda) (Ryff & Singer, 2006).

Dimenzije psihološkog blagostanja

Samoprihvatanje

Samoprihvatanje, kao jedan od aspekata koncepta psihološkog blagostanja, definiše se kao stepen zadovoljstva osobe samom sobom, pri čemu je taj stepen zadovoljstva i lične sreće

krucijalan za mentalno zdravlje (Shepard, 1979). Isticanje značaja samoprihvatanja datira još iz grčkih filozofskih razmatranja, gdje se tadašnja, teorijska i praktična energija usmjeravala ka jačanju i naglašavanju potrebe za spoznajom sebe. Ta je energija svoje zrake prostirala široko, kroz teorijske osnove i shvatanja kliničke i pozitivne psihologije i pri tom postala fundamentalna u nekoliko psiholoških teorija (Ryff & Singer, 2006). Kao jedan od kriterijuma mentalnog zdravlja, prema Džahodi, izdvaja se samoprihvatanje, kao značajan osjećaj identiteta i visok stepen samopoštovanja. U svojoj teoriji ličnosti Rodžers naglašava samoprihvatanje kao neizostavnu kariku funkcionisanja ličnosti, dok je takođe uloga samoprihvatanja od suštinske važnosti u odnosima s drugima (Ryff & Singer, 2006). Naime, razumijevanje i prihvatanje sebe u odnosu na prošla iskustva, sadašnjost i nade u budućnosti, otvaraju put ka prihvatanju i poštovanju drugih osoba. S tim u vezi, odnos između roditelja i djeteta određen je odnosom samoprihvatanje - prihvatanje drugih. Preciznije, nalazi studija su pokazali da su dječaci (Coopersmith, 1967) čiji su roditelji ljubazniji i u odgajanju i vaspitavanju demokratski orjentisani, u smislu autoritativnog stila vaspitanja (visok nivo kontrole i visok nivo topline), pokazivali viši nivo samoprihvatanja, u odnosu na dječake čiji su roditelji povučeni i vjerovatno koriste fizičko kažnjavanje u odgajanju. U svojoj psihoterapijskoj praksi usmjerenoj na klijenta, kao jedan od osnovnih ciljeva koje treba dostići, Rodžers je isticao samoprihvatanje. Preciznije, jačanje pozitivnog, a slabljenje negativnog stava, kako prema sebi, tako i prema drugima (Rogers, 1994). U Maslovljevoj hijerarhiji potreba sposobnost samoprihvatanja predstavlja značajnu karakteristiku zdrave ličnosti i neizostavnu komponentu procesa samoaktualizacije (Ryff & Singer, 2006), dok Olport (Allport, 2002) u svojoj teoriji kao jednu od šest karakteristika zrele ličnosti izdvaja samoprihvatanje, a pod tim i pozitivnu sliku o sebi i prihvatanje sopstvenih nedostataka. U svojim razvojnim teorijama, razvojni psiholozi, potenciraju značaj prihvatanja samog sebe i izgradnje pozitivne slike o sebi (Ryff & Singer, 2006). Opisujući faze razvoja osobe, Erikson naglašava značaj koncepta identiteta, koji po svojoj definiciji predstavlja temeljno izgrađenu i prihvaćenu, pozitivnu sliku osobe o sebi u odnosu na svijet koji je okružuje. S tim u vezi, samoprihvatanje može biti rezultat uspješnog prelaženja osobe iz jedne u drugu razvojnu fazu, a samim tim i rezultat uspješnog rješavanja krize identiteta.

Samoprihvatanje se, kroz teorijske pojmove i konceptualizaciju (Ryff, 1989a), percipira i opisuje kao izrazito pozitivan stav prema sebi i svojoj prošlosti, identifikovanje i prihvatanje multidimenzionalnosti svoje ličnosti, te kako kvalitetnih, tako i onih manje kvalitetnih i nekvalitetnih segmenata iste. Navedena obilježja ličnosti karakteristična su za osobe sa visokim

nivoom samoprihvatanja. Osobe sa nižim i niskim nivoom Samoprihvatanja nijesu zadovoljne sobom, segmentima svoje ličnosti i svojom prošlošću, te žele da budu drugačije nego što jesu (Ryff, 1989a).

Pozitivni odnosi sa drugima

Interpersonalni odnosi označeni su kao sržna karakteristika pozitivnog, dobro proživljenog života. Takođe, u Aristotelovim filozofskim razmatranjima, data su brojna poglavlja o ljubavi i prijateljstvu, dok se koncepti ljubavi i naklonosti, ramatraju i o njima se polemíše kroz brojne teorije (Birren & Renner, 1980; Mill, 1989; Russell, 1958), koje naglašavaju njihov značaj u dostizanju sreće i zadovoljstva (Ryff, 1989b; Ryff & Singer, 2006). Isticanje značaja toplih i povjerljivih interpersonalnih odnosa primjećuje se kroz definisanje kriterijuma mentalnog zdravlja Džahode, gdje se isti opisuju kao sposobnost voljenja, dok Maslov samoaktualizovane osobe razmatra kroz posjedovanje jakih osjećanja empatije i naklonosti prema drugima, sposobnosti sklapanja i održavanja prijateljstava, ljubavi, intimnosti i kroz sposobnosti identifikacije sa drugima (Ryff, 1989b). Topao odnos sa drugima Olport navodi kao kriterijum zrelosti, dok je zrelu osobu opisao kao sposobnu za intimnost, ljubav, pokazivanje osjećanja, poštovanje i uvažavanje drugih osoba (Ryff, 1989b). Erikson, u okviru svoje razvojne teorije, objašnjava formiranje bliskih i kvalitetnih relacija sa drugim ljudima u okviru razvojne faze intimnost nasuprot izolacije. Negativnim razrješenjem ove faze rađaju se strah od intimnosti, vezivanja, produbljuju se usamljenost i emocionalna praznina (Ryff, 1989b).

Indikatori ove dimenzije (Ryff, 1989a) definisani su, sa jedne strane, toplim, bliskim i povjerljivim odnosima sa drugima, empatijom, privrženošću i intimnošću, brigom o drugima i uviđanju značaja davanja i primanja u interpersonalnim odnosima. Sa druge strane, osobe koje nemaju puno bliskih i povjerljivih odnosa i koje su uglavnom hladne, rezervisane i rijetko otvorene u interpersonalnim odnosima, koje ne uviđaju značaj brige, uzajamnih i kompromisnih elemenata u odnosima sa drugima, pokazuju nisk skor na navedenoj dimenziji.

Autonomija

Iako je Rajf (1989a; Ryff & Singer, 2006) opisuje i izdvaja kao zasebnu dimenziju, Autonomija zauzima sržno mjesto u gotovo svim psihološkim pojmovima. Konceptualne baze na kojima je

Rajf gradila svoj model i iz kojih je crpila segmente koji naglašavaju samoopredjeljenje, odnosno sposobnost osobe da donosi odluke i upravlja svojim životom, nezavisnost i regulisanje ponašanja, tiču se u velikoj mjeri autonomije i njenih elemenata. Naime, Maslov samoaktualizovane osobe ocjenjuje kroz autonomno funkcionisanje i kroz rezistenciju na inkulturaciju, dok je Rodžers ove osobe opisao kao one vođene unutrašnjim lokusom evaluacije (Ryff & Singer, 2006). Takve osobe ne traže odobrenje od drugih osoba, već procjenjuju i odluke donose u skladu sa svojim, ličnim standardima i vrijednostima. Takođe, Jung, u svojim razmatranjima, naglašava proces individuacije kojim osoba izbjegava konfrontiranje, a pribjegava oslobađanju od konvencija, kolektivnog vjerovanja, strahova i zakona (Ryff & Singer, 2006). Džahoda ističe autonomiju kao kriterijum mentalnog zdravlja, dok teorija Levingera (Loevinger & Blasi, 1976) o razvoju ega, opisuje autonomiju kao završnu fazu razvoja. Razvojnja razmatranja Nojgarten su ukazivala na promjenu ličnosti u starosti i njene povezanosti sa razvijanjem osjećaja slobode od procjene drugih i jačanje samoinicijativnog i samoodređenog djelovanja i funkcionisanja osobe (Ryff, 1989b).

Visok nivo Autonomije karakteriše osobe koje su odlučne i spremne da se odupru konfrontiranju i pritiscima društva i okoline, koje su nezavisne i koje procjenjuju i djeluju u odnosu na svoje, lične standarde (Ryff, 1989a). Sa druge strane, nizak nivo Autonomije karakterističan je za osobe koje brinu zbog procjena i očekivanja drugih, koje podliježu pritiscima okoline, konfrontiraju se i oslanjaju na mišljenje drugih prilikom donošenja važnih odluka (Ryff, 1989a).

Ovladavanje okruženjem

Prema Džahodi, kao jedna od ključnih karakteristika mentalnog zdravlja izdvaja se sposobnost čovjeka da bira ili stvara okruženje u skladu sa svojim preferencijama i psihičkim stanjem (Ryff, 1989b). Takođe, stepen zainteresovanosti, učešća, djelovanja i funkcionisanja u okruženju razmatra se kroz Olportove okvire pojma zrelosti (Ryff, 1989b). Kao značajna komponenta mentalnog zdravlja u starosti (Birren & Renner, 1980) istican je stepen u kome pojedinac adekvatno koristi i uživa mogućnosti i prilike u svom životnom okruženju. Razvojno orjentisani psiholozi ističu krucijalnost sposobnosti manipulisanja i kontrolisanja okruženja, naročito u srednjim godinama, kada sferu djelovanja čine kompleksne aktivnosti na poslu i u porodici, ali i lične aktivnosti. Prema shvatanjima Bulerove, sposobnost i kompetentnost u

djelovanju i mijenjanju okruženja, a samim tim i napredovanje u istom, ogleda se kroz sklonost ka kreativnim, fizičkim i/ili psihičkim aktivnosti (Ryff, 1989b). Sagledavanjem gorenavdenih perspektiva i shvatanja, primjećuje se značaj aktivnog učešća u okruženju, a samim tim i ovladavanja okolinom, te se isti opisuju kao esencijalni elementi pozitivnog psihološkog funkcionisanja (Ryff, 1989a).

Osobe koje imaju osjećaj kompetentnosti u ovladavanju i upravljanju okolinom pokazuju visok nivo sposobnosti ovladavanja okruženjem. One su sposobne pratiti i nadzirati spoljašnje aktivnosti i adekvatno i kvalitetno koristiti šanse i ponude u okruženju i odabirati, konstruisati i uživati kontekst koji najviše prija njihovim potrebama i ličnim vrijednostima (Ryff, 1989a). Osobe koje imaju teškoće u savladavanju i vođenju svakodnevnih aktivnosti i poslova, koje imaju osjećaj da nijesu u stanju da promijene i poboljšaju okruženje, posjeduju nizak nivo sposobnosti ovladavanja okruženjem. Te osobe nemaju osjećaj kontrole nad spoljašnjim svijetom, te nijesu u stanju da prepoznaju i adekvatno iskoriste prilike u okruženju (Ryff, 1989a).

Svrha života

Svrha života, kao dimenzija psihološkog blagostanja, najvećim dijelom proizašla je iz egzistencijalnih stanovišta i poimanja o smislu života Frankla. Naime, ovaj autor je u svojim memoarima boraveći u koncentracionom logoru tokom drugog svjetskog rata, opisivao život i traženje smisla života. Kroz svoje i iskustvo drugih osoba u logoru, predočio je svoju teoriju i logoterapiju, po čijim je osnovana smisao, a ne uspjeh, sreća ili zadovoljstvo, snaga koja pokreće život (Frankl & Lasch, 1992). Takođe, takvo poimanje života kroz traženje smisla u osnovama najtamnijih životnih patnji i muka, osnova su i Sartrovih razmatranja. Naime, prema Sartru, konstruisanje smisla i putanje u životu predstavlja ključni segment autentičnog načina življenja (Ryff & Singer, 2006). Razvojno orjentisani psiholozi u svojim teorijama opisali su različite procese u osnovama različitih razvojnih faza, koji su od značaja za dimenziju svrhe. Prema teoriji osnovnih životnih tendencija Bulerove, za kasnije životne faze i starije doba karakteristična je potraga za smislom i svrhom, kroz kreativnost i produktivnost. Dostizanje integriteta je karakteristika starijeg životnog doba po Eriksonu, gdje je cilj pronaći smisao i razumjeti svrhu života i starosti (Ryff, 1989b). Džahoda definiše mentalno zdravlje kroz naglašavanje značaja čovjekovih uvjerenja i vjerovanja koja mu pružaju osjećaj smisla i svrhe

u životu, ističući proces integracije kao ključan. Takav način poimanja života, prema Levingerovim shvatanjima, omogućava i pruža osjećaj jedinstva, ravnoteže i integracije u životu individue. Integrisanje prošlih iskustava u jedan jasan, smislen kontekst, od suštinskog je značaja za starije životno doba (Birren & Renner, 1980). Preciznije, pronalaženje i uviđanje svrhe života ključna je komponenta individuinog opšteg blagostanja, pri čemu je takva individua sklona pozitivnom načinu funkcionisanja kroz usmjeravanje na jasne ciljeve i namjere. Rezultat takvog funkcionisanja jesu osjećaj smislenosti i integriteta u različitim životnim fazama (Ryff, 1989b). Definicija zrelosti Olporta uključuje jasno razumijevanje svrhe života, vođeno osjećajem usmjerenosti i namjere, dok Rasel govori o entuzijazmu, poletosti i životnoj energiji kroz okvire smisla i svrhe (Ryff & Singer, 2006).

Visoki skorovi karakteristični su za osobe koje imaju precizno utemeljene ciljeve i osjećaj usmjerenosti u životu. Ovakve osobe svjesne su smisla i značenja prošlog i sadašnjeg života i posjeduju uvjerenja i vrijednosti koja životu daju smisao (Ryff, 1989a). Niski skorovi odnose se na osobe koje nemaju izgrađene ciljeve i kojima nedostaje usmjerenost u životu. Ovakve osobe ne uviđaju smisao prošlih iskustava i ne posjeduju uvjerenja koja životu daju smisao (Ryff, 1989a).

Lični rast

Za optimalno psihološko funkcionisanje neophodno je stremljenje ka konstantnom rastu i razvoju ličnosti i njenih potencijala. Naime, lični rast kao dimenzija psihološkog blagostanja, oslanja se na segmente humanističkih shvatanja, okrenuta je ka samorealizaciji i najsirodnija je Aristotelovom pojmu eudemonije (Ryff & Singer, 2006). Kao kriterijum mentalnog zdravlja, prema shvatanjima Džahode, svrha života se odnosi na samoaktualizaciju i realizaciju potencijala osobe. Naime, stalni rast i razvoj ličnosti, kroz otvorenost za nova iskustva i prilagođavanje okruženju, čine ključnu karakteristiku potpuno funkcionalne osobe, prema shvatanjima Rodžersa (Ryff, 1989a). Maslovljeva težnja ka samoaktualizaciji, čiji je osnovni cilj realizacija i dostizanje najveće tačke ličnog potencijala osobe, predstavlja konstantan proces (Ryff, 1989b). Razvojne teorije predstavljaju značaj kontinuiranog rasta i razvoja ličnosti kroz različite faze razvoja (Buhler, Erikson, Neugarten, Jung), a samim tim i suočavanje sa razvojnim zadacima i izazovima (Ryff & Singer, 2006).

Osjećaj kontinuiranog razvoja i percipiranje sebe kroz konstantan rast i razvoj tokom života, karakterističan je za osobe koje postižu visok skor na dimenziji Lični rast. Te osobe otvorene su za nova iskustva, sposobne da uvide i ostvare svoje potencijale, da uoče napredak i poboljšanje u svom funkcionisanju kroz vrijeme. Mijenjaju se u skladu sa aspektima koji jasno reflektuju njihovu efikasnost i dobro poznavanje sebe (Ryff, 1989a). Nasuprot njima, osobe za koje je karakterističan osjećaj personalne stagnacije i nedostatak napretka tokom vremena, sklone su dostizanju nižih skorova na ovoj dimenziji. Naime, te osobe osjećaju da nijesu sposobne za razvijanje novih uvjerenja, stavova i ponašanja, a život uočavaju i doživljavaju kao nedovoljno zanimljiv (Ryff, 1989a).

Mjerenje psihološkog blagostanja

Proučavanjem dimenzija psihološkog blagostanja kroz prethodno navede teorije i njihove konceptualne okvire, dobijen je sažet i jasan prikaz i opis pojma psihološkog blagostanja, koji je definisan izraženim samoprihvatanjem, usklađenim odnosima sa drugima, potrebom za ličnim rastom i razvojem, visokim osjećanjem smisla u životu, razvijenom sposobnošću ovladavanja okruženjem i visokom autonomijom, a sve sa ciljem življenja u skladu sa sopstvenom ličnošću (Ryff, 1989a; Ryff & Singer, 2006). Ovakva konceptualizacija i definisanje pojedinačnih dimenzija psihološkog blagostanja omogućila je dalji razvojni put datog koncepta. Naime, Rajf (1989a) konstruiše instrument za mjerenje psihološkog blagostanja kroz svih šest operacionalno definisanih dimenzija. Validacija datog instrumenta potvrdila je teorijom zasnovanu multidimenzionalnost istog (Linley et al, 2009; Ryff & Keyes, 1995), iako nekoliko istraživanja (Kafka & Kozma, 2002; Springer & Hauser, 2006; Villar et al, 2010; prema Rakić-Bajić, 2016) ne potvrđuju multidimenzionalnost datog koncepta. U istraživanjima se primjenjuju modeli skale u zavisnosti od broja ajtema i to: 84 ajtema, 54 ajtema, 42, ajtema i 18 ajtema (Rakić-Bajić, 2016).

Prva interesovanja za proučavanje i mjerenje koncepta psihološkog blagostanja potiču od Antike, kada je postojala znatiželja za iznalaženjem načina ostvarivanja i postizanja sreće i zadovoljstva, dok se prva ispitivanja empirijskim putem vezuju za ispitivanja raspoloženja putem snimanja emotivnih reakcija osoba (Scollon et al, 2003), pri čemu se taj metod smatra početkom savremene metode mjerenja trenutnih osjećanja. Takođe, razvijaju se druge metode ispitivanja psihološkog blagostanja, koje su se bazirale na samoprocjeni (Andrews & Whitley,

1976), upotrebi jednofaktorskih ili dvofaktorskih skala, dok se, preispitujući validnost i pouzdanost takvih skala, vremenom razvijala potreba za unapređivanjem i konstruisanjem multiajtemskih skala koje je karakterisala veća validnost i pouzdanost. Prema tome, danas se za mjerenje psihološkog blagostanja primjenjuju brojne multiajtemske skale, najčešće putem upitnika koji se zasnivaju na samoopisu. Takav način mjerenja psihološkog blagostanja oslanja se na pretpostavku da isključivo osoba može da procjeni svoj nivo psihološkog blagostanja na osnovu svog, ličnog osjećaja i doživljaja sreće i zadovoljstva. Najčešće korišćene skale jesu Skala psihološkog blagostanja (Ryff, 1989a), Skala zadovoljstva životom (Diener et al, 1985) i Lista pozitivnih i negativnih osećanja (Watson et al, 1988) (Rakić-Bajić, 2016).

Prva analiza psihometrijskih karakteristika skale psihološkog blagostanja (Ryff, 1989a), koju je činilo 180 ajtema, rezultirala je dobrom pouzdanošću i visokom interkorelacijom među faktorima (Rakić-Bajić, 2016). Nakon daljih provjera psihometrijskih karakteristika skale i njene upotrebe, bez prethodnog razmatranja i potvrde konstruktivne validnosti iste, nastupila su brojna ispitivanja multidimenzionalnosti koncepta psihološkog blagostanja, koja i dalje nijesu dala jasan i nedvosmislen zaključak (Rakić-Bajić, 2016).

Teorija samodeterminacije

Teorija samodeterminacije (eng. Self-determination Theory) predstavlja konceptualni okvir za proučavanje i razumijevanje psihološkog rasta, razvoja i blagostanja, kao i unutrašnjih psiholoških potreba koje su osnov za samomotivaciju (Ryan & Deci, 2000), integraciju i vitalnost, blagostanje (Ryan & Frederick, 1997) i samokongruentnost (Sheldon & Elliot, 1999). Naime, teorija sugerije da unutrašnja (intrinzička) i spoljašnja (ekstrinzička) motivacija ukazuju na stilove motivacije koji su dati na kontinuumu motivacije (Deci & Ryan, 2000). Prema tome, najautonomniji oblik motivacije jeste intrinzička motivacija koja se nalazi na jednom kraju kontinuumu, dok se na drugom kraju kontinuumu nalaze oblici ekstrinzične motivacije uslovljeni spoljašnjim faktorima, od kojih je internalizovana ekstrinzička motivacija, koja je integrisana u sistem ličnih vrijednosti i ciljeva, dobar pokretač intrinzičke motivacije (Deci & Ryan, 2000). Sa jedne strane, bazična pretpostavka od koje kreću dalja razmatranja pristalica teorije samodeterminacije jeste da ljude pokreće zadovoljenje unutrašnjih psiholoških potreba za kompetencijom, autonomijom i povezanošću, dok blagostanje definišu kao postizanje punog potencijala i funkcionisanja, a ne prostog ispunjenja

i zadovoljena potreba (Ryan & Deci, 2001). Potrebe za autonomijom, kompetencijom i povezanošću shvaćene su kao ključni faktori koji su neophodni za dostizanje psihološkog blagostanja (Ryan & Deci, 2001), dok navedene potrebe predstavljaju dimenzije psihološkog blagostanja u multidimenzionalnom modelu psihološkog blagostanja (Ryff, 1989a).

Konstrukti na kojima je građena i na kojima počiva teorija samodeterminacije nijesu primjenjivi isključivo u sferi definisanja bazičnih potreba neophodnih za optimalan nivo funkcionisanja i blagostanja, već podstiču pitanje socijalnih uslova, a samim tim i funkcionisanja ličnosti unutar datog socijalnog konteksta. Naime, opisujući uslove koji pospješuju i poboljšavaju blagostanje osobe u različitim razvojnim periodima i različitim socijalnim uslovima, pojedini autori (Ryan & Deci, 2001) sugerišu na različita vrednovanja bazičnih psiholoških potreba u različitim porodičnim i širim, socijalnim sredinama i kulturama. Takođe, ovi autori naglašavaju negativne psihološke posljedice usljed deprivacije u zadovoljenju potreba, bez obzira na socijalni i kulturalni kontekst. Samim tim, na iznalaženje i primjenu odgovarajućih strategija zadovoljenja, kao i na prisustvo podrške za zadovoljenje potreba, utiču brojni faktori kontekstualnih, kulturalnih i razvojnih okvira, koji takođe utiču i na psihički razvoj, integritet i blagostanje osobe kako u interpersonalnim, tako i na nivou intrapersonalnih relacija (Rakić-Bajić, 2016). Prema teoriji samodeterminacije, zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba značajno je za subjektivno i psihološko blagostanje, dok nadalje zadovoljstvo sopstvenim životom u kojem preovladavaju pozitivna nad negativnim osjećanjima, pozitivno korelira sa psihičkim zdravljem. Međutim, nalazi istraživanja (Ryan & Deci, 2001) ne potvrđuju navedenu teorijski zasnovanu pretpostavku, već ističu da sreća i postizanje iste ne utiču nužno na psihološko blagostanje.

Kao indikatori psihološkog blagostanja, prema pretpostavkama teorije samodeterminacije, izdvajaju se subjektivno blagostanje, samoaktualizacija, vitalnost i psihičko zdravlje. U prilog ovoj pretpostavci govore nalazi istraživanja (Nix et al, 1999) koji ukazuju na različite rezultate uspjeha postignutih u različitim aktivnostima. Naime, uspjeh u aktivnostima koje se obavljaju pod pritiskom i mimo polja intrinzičke motivacije, dovode do osjećanja sreće, ali ne i do psihološkog blagostanja. Uspjeh u aktivnostima koje su vođene osjećanjem autonomije kao rezultat ima osjećanje i sreće i psihološkog blagostanja (Nix et al, 1999). Takođe, u zavisnosti od postavljenih ciljeva i u zavisnosti od unutrašnjih (intrinzičnih) ili spoljašnjih (ekstrinzičnih) potreba i motivacije koja ih usmjerava, razlikuju se i konačni ishodi. Preciznije, samoprihvatanje, afilijacija i osjećaj zajedništva pozitivno su povezani sa psihološkim

blagostanjem, dok su finansijski uspjeh, socijalne afirmacije i fizička privlačnost negativno povezani sa psihološkim blagostanjem, a pozitivno povezani sa nižim nivoom vitalnosti i višim nivoom fizičkih simptoma (Kasser & Ryan, 1993/1996). Pored ovih, nalazi istraživanja (Gagné & Deci, 2005) ukazali su na značajnu povezanost autonomne, intrinzičke motivacije i zadovoljstva poslom, učinka, posvećenosti, ali i psihološkog blagostanja. Takođe, o povezanosti uspjeha u intrinzički determinisanim ciljevima i psihološkog blagostanja, svjedoči istraživanje (Brdar, 2006) u kojem je dokazano da isključivo intrinzički determinisani ciljevi pružaju zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba za povezanošću, autonomijom i kompetencijom.

Još jedna karika teorije samodeterminacije značajana za ovo istraživanje, tiče se empirijski potkrijepljenog shvatanja o razvojnim domenima (Ryan et al, 1996), o povezanosti ekstrinzičkih potreba (za finansijskim uspjehom, socijalnom afirmacijom i fizičkom privlačnošću) i odrastanja u hladnim, rezervisanim i kontrolišućim porodičnim uslovima, kao i povezanosti intrinzički definisanih potreba (samoprihvatanje, afilijacija i osjećanje zajedništva) i odrastanja u toplim, podržavajućim porodičnim uslovima. Takođe, ovi autori naglašavaju da od uspjeha u zadovoljenju bazičnih psiholoških potreba zavisi i stepen do kog osoba ostvaruje svoje pune potencijale i postiže najviši nivo sreće.

Korelati psihološkog blagostanja

Afektivna vezanost i psihološko blagostanje

Teorija afektivne vezanosti nastaje sredinom prošlog vijeka kao rezultat udruženog rada engleskog psihoanalitičara Džona Bolbija (John Bowlby, 1907-1990), koji je u nauku uveo pojam afektivne vezanosti (attachment) i američke psihološkinje Meri Ejnsvort (Mary Ainsworth, 1913-1999), koja je njegova shvatanja empirijski potkrijepila (Hadžić i Mirović, 2016). Naime, teorija afektivne vezanosti jeste teorija o porijeklu i prirodi čovjekove senzibilnosti i sentimenta. Prema shvatanjima ove teorije, afektivno vezivanje ili razvijanje emocionalne veze odvija se tokom prve godine života između djeteta (odojče) i osobe koja se o njemu brine (najčešće majka). Taj odnos čini bazu na kojoj će se graditi i na kojoj će počivati buduće relacije osobe, što će se prvenstveno ticati i odraziti na njen emocionalni i socijalni aspekt razvoja, ali i na razvoj cjelokupne ličnosti (Vulfolk et al, 2014). Na taj način, ova teorija

nudi značajan okvir za dublje razumijevanje individualnih razlika u adaptivnom funkcionisanju osobe u odraslom dobu (Bowlby, 1982; Mikulincer & Shaver, 2007).

Prema shvatanju Džona Bolbija, potreba za stvaranjem veze djeteta sa majkom predstavlja instinktivnu, urođenu, biološku potrebu, po intezitetu, jednaku gladi ili seksualnom instinktu, i u tom bliskom odnosu majčinska briga u periodu odojčeta jednako je važna za psihičko zdravlje djeteta, a samim tim i za blagostanje (Bretherton, 1992; Mikulincer & Shaver, 2007; van Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 1996). U svom teorijskom i istraživačkom radu Bolbi je ukazivao na važnu činjenicu da bebe koje se odvoje od svojih majki prije formiranja sigurne vezanosti, ne mogu da se vezuju za druge ljude, zbog čega u kasnijem periodu života trpe loše posljedice usljed te deprivacije i uskraćivanja (Vulfolk et al, 2014). Takođe, na osnovu svojih istraživanja sa dječacima delinkventima, Bolbi je tvrdio da postoji značajna korelacija između uskraćivanja majčinske brige i ljubavi i maloljetničke delinkvencije i kriminala.

Istraživanjem afektivne vezanosti odraslih osoba, utvrđeno je da su najraniji obrasci vezanosti promjenjivi, te da vremenom, pod uticajem iskustava, kako u vezama, tako i u svakodnevnom funkcionisanju osobe, može doći do promjene organizacije afektivne vezanosti (Stefanović-Stanojević, 2004). Prema tome, uvidjevši mogućnost izmjene afektivne vezanosti tokom raličitih životnih faza, predloženo je posmatranje individualnih razlika u afektivnom vezivanju preko dimenzionalnih okvira, prije nego kategorijalnih (Brennan et al, 1998). Navedeni autori konstruisali su Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti, koji mjeri dvije dimnezije (Izbjegavanje i Anksioznost) i čija je adaptirana verzija upotrijebljena u ovom istraživanju. Razvoj teorije afektivne vezanosti omogućio je bolji uvid i razumijevanje osnovnih aspekata emocionalnog razumijevanja čovjeka, pri čemu se kao značajan izdvaja pojam unutrašnji radni model. Prema shvatanjima koja proističu iz dublje obrade ovog pojma, naglasak je na prikazu samog procesa funkcionisanja djetetovog svijeta stvaranja predstava i slika kako o sebi, tako i o roditeljskoj figuri na osnovu njenih responziva kroz razna iskustva sa kojim se dijete susreće. Na ovaj način, kroz interakciju i odnose sa roditeljima, a na osnovu djetetove potrebe za afektivnom vezom, ono gradi unutrašnji radni model sebe i model svijeta, tj. značajnih drugih (Bretherton & Munholland, 1999). U okviru unutrašnjeg radnog modela sebe, dijete gradi i stvara predstavu o sebi, u odnosu na sopstvena očekivanja i vjerovanja koja su se razvila na osnovama odnosa sa roditeljima, kvaliteta tih odnosa i poimanja i sagledavanja djeteta od strane roditelja. Sa druge strane, model svijeta, tj. značajnih drugih, odnosi se na skup vjerovanja i očekivanja koja dijete ima u odnosu na druge, a koja proističu iz opažanja

aspekata i obrazaca ponašanja roditelja prema djeci (Bretherton & Munholland, 1999). Tako rano formirani, unutrašnji radni modeli sebe i drugih, predstavljaju bazu na kojoj počivaju dimenzije afektivne vezanosti osobe i to: dimenzija odbacivanja/izbjegavanja (model drugih) i dimenzija anksioznosti oko gubitka bliskosti (model sebe), pri čemu se ukrštanjem ovih dimenzija dobijaju četiri osnovna stila afektivne vezanosti: sigurni, preokupirani, izbjegavajući i bojažljivi stil vezanosti (Bartholomew & Horowitz, 1991).

- Sigurni tip afektivne vezanost podrazumijeva pozitivno viđenje sebe i drugih (niska anksioznost i nisko izbjegavanje). Osobe za koje je karakterističan sigurni tip vezanosti grade veze koje se zasnivaju na povjerenju i razumijevanju (Hadžić i Mirović, 2016). Karakteriše ih razvijen doživljaj autonomije, svoje i partnerove, prihvataju intimnost i pozicije u kojima su zavisne od drugih i u kojima su drugi zavisni od njih (Rakić-Bajić, 2016).

- Preokupirani tip afektivne vezanosti obuhvata negativan model sebe i pozitivan model drugih (visoka anksioznost, nisko izbjegavanje), pri čemu su osobe, sa izraženim tipom ove vezanosti, sklone da sebe manje vrednuju, a više investiraju u odnos sa partnerom, naglašavajući emocije (Hadžić i Mirović, 2016). Takođe, ove osobe sklone su dramtizaciji, ispoljavanju ljubomore, bijesa i posesivnosti, preokupirane su partnerskim odnosom. Karakteriše ih nizak nivo samopouzdanja i samopoštovanja, te usljed toga pokazuju izrazit stepen zavisnosti od partnera (Rakić-Bajić, 2016).

- Izbjegavajući tip vezanosti podrazumijeva pozitivan model sebe, a negativan model drugih (niska anksioznost, visoko izbjegavanje). Ove osobe sebe smatraju superiornijim u odnosu na partnera, nepovjerljive su, te strah od odbijanja i odbacivanja nastoje da izbjegnu distanciranjem od partnera, usljed čega teško uspostavljaju veze sa drugima, koje su, iako se ostvare, kratke i površne (Hadžić i Mirović, 2016). Karakteriše ih izrazit stepen nezavisnosti i samopouzdanja, cinizam i kriticizam, impulsivnost, kao i sklonost ka potiskivanju osjećanja (Rakić-Bajić, 2016).

- Bojažljivi tip afektivne vezanosti, obuhvata negativan model i sebe i drugih (visoka anksioznost, visoko izbjegavanje), a odnosi se na osobe koje istovremeno strahuju od drugih zbog mogućeg nanošenja bola i patnje i negativnih aspekata, ali i imaju potrebu da traže osjećaj sopstvene vrijednosti kroz te iste odnose (Hadžić i Mirović, 2016). Osobe koje karakteriše bojažljivi tip vezanosti su osjetljive, nesigurne, niskog samopouzdanja i visoke emotivne zavisnosti od drugih, dok rijetko traže podršku. Negativna očekivanja od partnera i teškoće u uspostavljanju intimnosti, otežavaju održavanje romantičnih veza (Rakić-Bajić, 2016).

Teorijsko i praktično izučavanje i produblјivanje pojma afektivne vezanosti i stilova iste nije primjenjivo i značajno samo u sferi budućih, bliskih, interpersonalnih odnosa osobe, već i u okvirima njenog psihičkog zdravlja i psihološkog blagostanja (Bretherton, 1992; Mikulincer & Shaver, 2007; van Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 1996), a samim tim i za subjektivnu procjenu kvaliteta života, pozitivno raspoloženje, vitalnost i zainteresovanost za okolinu i stvari u istoj (World Health Organization[WHO], 1999). Posmatrajući odnos između afektivne vezanosti i psihološkog blagostanja, može se reći da je afektivna vezanost krucijalna za blagostanje (Baumeister & Leary, 1995), te da je zadovoljavajuća afektivna vezanost osnovni faktor otpornosti tokom života (Mikulincer & Florian, 1998). Takođe, nalazi istraživanja (Simpson, 1990) ukazuju da stilovi afektivne vezanosti imaju prediktorsku ulogu u definisanju i opisivanju psihološkog blagostanja, dok sigurni stil afektivne vezanosti predstavlja indikator psihološkog blagostanja. Rajf (1989a), kao jednu od šest dimenzija psihološkog blagostanja, izdvaja dimenziju Pozitivni odnosi sa drugima i dovodi je u vezu sa afektivnom vezanošću, dok Demir (2008) kao značajan izvor psihološkog blagostanja izdvaja kvalitet odnosa (Rakić-Bajić, 2016). U prilog pretpostavci o krucijalnoj važnosti afektivnih odnosa sa bitnim osobama u okruženju, za nivo psihološkog blagostanja, govore nalazi studije (Corsano et al, 2006) koja je za cilj imala istraživanje uticaja usamljenosti i odnosa sa roditeljima i vršnjacima na psihološko blagostanje adolescenata. Rezultati studije su pokazali da postoji pozitivna korelacija između dobrih odnosa sa roditeljima i vršnjacima i psihološkog blagostanja.

Nalazi istraživanja (Homan, 2016; Kafetsios & Sideridis, 2006; Lavy & Littman-Ovadia, 2011; Marrero-Quevedo et al, 2018; Wei et al, 2011) su ukazali na povezanost sigurne vezanosti i visokog nivoa psihološkog blagostanja, dok su anksiozne i izbjegavajuće vezanosti povezane sa niskim nivoom psihološkog blagostanja. S tim u vezi, rezultati jednog istraživanja (Karreman & Vingerhoets, 2012) su pokazali da postoji značajna veza između, sa jedne strane, sigurnog i izbjegavajućeg stila afektivne vezanosti, koji su okarakterisani pozitivnim modelom sebe i visokog nivoa psihološkog blagostanja, sa druge strane. Takođe, navedena studija je ukazala i na to da je preokupirani stil afektivne vezanosti povezan sa najnižim nivoom psihološkog blagostanja, dok bojažljivi stil vezanosti nije bio direktno vezan za blagostanje.

U istraživanju (Marrero-Quevedo et al, 2018) koje je imalo za cilj da ispita relacije između stilova afektivne vezanosti i psihološkog blagostanja, ali i da analizira osobine ličnosti koje značajno posreduju u ovim relacijama. Rezultati istraživanja ukazali su na pozitivnu korelaciju između sigurnog obrasca vezanosti i psihološkog blagostanja, dok su obrasci anksiozne i

izbjegavajuće vezanosti negativno povezani sa psihološkim blagostanjem. Takođe, uočena je značajna povezanost obrazaca afektivne vezanosti sa različitim osobinama ličnosti, naročito sa crtom neuroticizam, ali i veći značaj osobina ličnosti u objašnjavanju psihološkog blagostanja, u odnosu na obrasce vezanosti.

Primjenjivost teorije afektivnog vezivanja u okviru koncepta psihološkog blagostanja može se posmatrati kroz krucijalnu važnost psihosocijalne podrške za blagostanje osobe i spremnosti za traženje iste u stresnim situacijama, a sve u zavisnosti od stila afektivnog vezivanja (Mikulincer & Shaver, 2007). Naime, nesigurno vezane osobe percipiraju traženje psihosocijalne podrške kroz brigu o razdvajanju i/ili odbijanju, dok anksiozno vezane osobe pokazuju sklonost ka primjenjivanju strategija koje podrazumijevaju emotivne reakcije traženja blizine. Sa druge strane, osobe sa izbjegavajućim stilom vezanosti sklone su slabim emotivnim reagovanjem u korist izbjegavanja bliskosti i blizine i održavanja distance (Mikulincer & Shaver, 2007).

Ispitivanja afektivne vezanosti i promjenjivosti njenih aspekata uslovljenih različitim životnim fazama, kao i odnosima sa različitim važnim osobama (Baldwin et al, 1993; La Guardia et al, 2000), ukazuju da ta promjenjivost afektivne vezanosti predstavlja prediktor nivoa u kojem osobe doživljavaju zadovoljenje potreba u odnosima sa različitim partnerima. Naime, oni partneri u čijem se prisustvu osobe osjećaju sigurno, jesu oni koji podstiču osjećanje autonomije, kompetentnosti i povezanosti. Prema tome, zadovoljenje potreba posjeduje posredničku ulogu u odnosu između pozitivnih efekata sigurne vezanosti koja odslikava odnose u kojima osobe zadovoljavaju potrebe za autonomijom, kompetencijom i povezanošću (Rakić-Bajić, 2010) i blagostanja.

Osobine ličnosti i psihološko blagostanje

Povezanost osobina ličnosti i psihološkog blagostanja uočena je ispitivanjima individualnih karakteristika osobe i aspekata njene ličnosti, pri čemu su istaknuti značajni odnosi između ova dva faktora. Preciznije, uočena su individualna odstupanja u istim ili sličnim sociodemografskim uslovima (Rakić-Bajić, 2016). Ispitujući relacije crta ličnosti u okviru modela Velikih pet i psihološkog blagostanja, došlo se do rezultata koji su ukazali na povezanost pojedinačnih crta ličnosti i nivoa psihološkog blagostanja (Schmutte & Ryff, 1997).

Naime, u ovoj studiji kao crte sa najboljom prediktorskom moći psihološkog blagostanja i njegovih dimenzija izdvajaju se Ekstraverzija i Neuroticizam. Dimenzije Samoprihvatanje i Ovladavanje okruženjem su pokazale značajno jake negativne veze sa Neuroticizmom, dok su dimenzije Svrha života i Autonomija pokazale nešto slabije veze sa ovom crtom. Takođe, dimenzije Samoprihvatanje, Ovladavanje okruženjem i Svrha života su bile povezane sa crtama Ekstraverzija i Savjesnost. Dimenzija Lični rast povezana je sa crtama ličnosti Ekstraverzija i Otvorenost za nova iskustva, što se može objasniti potrebom i težnjom ka iznalaženju načina rasta i razvoja. Dimenzija Pozitivni odnosi sa drugima pokazala je značajnu povezanost sa crtom Prijatnost, a nešto slabiju povezanost sa crtom Ekstraverzija. Posmatrajući ovu relaciju, može se zaključiti da osobe koje raspolažu većim stepenom energije, simpatija i povjerenja u interpersonalnim odnosima, uživaju u interpersonalnim, zadovoljavajućim odnosima. Dimenzija Autonomija, koju karakterišu stalozene, samokontrolisane osobe, negativno je povezana sa crtom Neuroticizam.

Nalazi studije (Grant et al, 2009) koja je za cilj imala istraživanje relacija između osobina ličnosti, sa jedne strane i psihološkog i subjektivnog blagostanja, sa druge strane, pokazali su da je povezanost između osobina ličnosti i psihološkog blagostanja znatno veća u odnosu na povezanost osobina ličnosti i subjektivnog blagostanja. Takođe, rezultati ovog istraživanja su ukazali i na najveću povezanost psihološkog blagostanja sa crtom Otvorenog ka iskustvu. U skladu sa ovim istraživanjem, rezultati istraživanja (Anglim & Grant, 2014), koje je takođe za cilj imalo ispitivanje veze između Velikih pet i dimenzija psihološkog i subjektivnog blagostanja, ukazali su na veću prediktivnu moć osobina ličnosti u objašnjenju psihološkog u odnosu na subjektivno blagostanje.

Prediktivna moć osobina ličnosti u domenima definisanja i opisivanja psihološkog blagostanja osobe, primjetna je i u istraživanju čiji je cilj bio ispitati relacija između osobina ličnosti, stilova prevladavanja stresa i psihološkog blagostanja. Naime, u navedenoj studiji (Padejski, 2010) je dokazano da su osobine ličnosti značajno bolji prediktori psihološkog blagostanja, u odnosu na stilove prevladavanja stresa. Takođe, primjetan je veći značaj osobina ličnosti u objašnjavanju psihološkog blagostanja, u odnosu na obrasce afektivne vezanosti, kao i značajna povezanost obrazaca afektivne vezanosti sa različitim osobinama ličnosti, naročito sa crtom Neuroticizam (Marrero-Quevedo et al., 2018).

Bolbijeve teorija afektivne vezanosti naglašava jednu značajnu pretpostavku o međusobnom i interakcijskom djelovanju okruženja i ličnosti tokom razvoja djeteta (Bowlby, 1973), te da umnogome afektivni odnosi i vezanost mogu predstavljati preteče ličnosti djeteta (Hagekull & Bohlin, 2003; Kobak, 1994), zbog čega je od velikog značaja proučavati dublje taj odnos. Shodno tome, nalazi istraživanja (Shaver & Brennan, 1992) su ukazali na povezanost pojedinih tipova vezanosti i osobina ličnosti, te zaključili da postoji povezanost između sigurnog tipa afektivne vezanosti i niskog nivoa neuroticizma, a višeg nivoa ekstraverzije i prijatnosti, u odnosu na nesigurni tip afektivne vezanosti.

Na osnovama teorije samodeterminacije, ispitivana je povezanost između, sa jedne strane, stepena varijabilnosti na dimenzijama Velikih pet u različitim životnim ulogama i psihološkog blagostanja, sa druge strane (Sheldon et al, 1997). Rezultati tog ispitivanja su ukazali na vezu između visokih stepena odstupanja i onih životnih uloga u kojima osobe pokazuju najniži nivo autentičnosti i sposobnosti za izražavanje svog pravog ja. Takve varijacije i odstupanja u okviru dimenzija ličnosti u različitim životnim ulogama povezane su sa nižim nivoom psihološkog blagostanja.

Sociodemografske varijable i psihološko blagostanje

Ispitivanja relacija između sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja rezultirala su nedosljednim nalazima, kao posljedica različitog definisanja i objašnjenja konstrukata, mjernih instrumenata, uzorka istraživanja, načina obrade podataka, socio-kulturnih i socio-ekonomskih aspekata populacije nad kojom je istraživanje sprovedeno (Horley & Lavery, 1995). Svakako, kao pitanja koja su podstakla neke istraživače (Ryff, 1995) na detaljnija istraživanja prirode odnosa između sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja, izdvajaju se ona vezana za variranja pozitivnog funkcionisanja tokom života i među različitim kulturama, kao i ona pitanja vezana za razlike među muškarcima i ženama u pogledu nivoa blagostanja. Značajan uticaj sociodemografskih varijabli poput uzrasta, pola, socio-ekonomskog statusa, uslova života, statusa zaposlenosti, nivoa obrazovanja, na nivo psihološkog blagostanja, uočen je u nekoliko istraživanja (Diener & Ryan, 2009; Keyes & Waterman, 2003; Khumalo et al, 2012), dok, sa druge strane, postoje tvrdnje da uslovi života nijesu uvijek povezani sa psihološkim i subjektivnim blagostanjem (Westaway, 2006). U istraživanju (Khumalo et al, 2012) koje se za cilj imalo ispitivanje veze između socio-demografskih varijabli i psihološkog blagostanja u Južnoj Africi, dobijeni su rezultati koji su ukazali na značajnu ulogu sociodemografskih

varijabli u objašnjenju psihološkog blagostanja. Preciznije, varijable neoženjen/neudata, nezaposlenost, život u ruralnom okruženju i nizak stepen obrazovanja, bili su povezani sa niskim nivoom psihološkog blagostanja. Najveće varijacije u definisanju nivoa psihološkog blagostanja ogledale su se kroz varijable okruženje (ruralno ili urbano) i status zaposlenosti, gdje je zaposlenost, odnosno nezaposlenost pokazatelj lošeg socioekonomskog statusa, te samim tim, povezana sa nižim nivoom psihološkog blagostanja. Rezultati istraživanja o mentalnom zdravlju (Keyes, 2002) ukazali su na niži stepen mentalnog zdravlja među ženama, mlađim osobama, osoba sa nižim stepenom obrazovanja i neoženjenim/neudatim osobama. Sa druge strane, visok nivo mentalnog zdravlja doveden je u vezu sa muškarcima, starijim osobama, osobama sa višim stepenom obrazovanja i oženjenim/udatim osobama.

Uzrast

Proučavajući varijablu uzrast u okviru dimenzija psihološkog blagostanja i njihovog međusobnog djelovanja, Eriksonova teorija o životnim fazama dala je uvid o povezanosti dimenzije Samoprihvatanje i starijih osoba, sugerišući da je postizanje samoprihvatanja jednostavnije u starijem, nego u mlađem životnom dobu (Ryff, 1995). Takođe, rezultati navedenog istraživanja su ukazali na sklonost ka povećanju nivoa psihološkog blagostanja u pogledu dimenzija Ovladavanje okruženjem i Autonomija tokom godina. Preciznije, srednjovječni ispitanici su imali izraženiju dimenziju Autonomija u odnosu na mlade ispitanike, dok su i srednjovječni i stariji ispitanici imali izraženiju dimenziju Ovladavanje okruženjem u odnosu na mlade ispitanike. Takođe, rezultati istraživanja ukazuju i na sklonost ka smanjenju nivoa dimenzija Lični rast i Svrha života sa godinama. Naime, mladi ispitanici imali su izraženije navedene dimenzije u odnosu na srednjovječne i starije osobe. Povezanost između dimenzija Pozitivni odnosi sa drugima i Samoprihvatanje sa varijablom uzrast nije utvrđena u datom istraživanju (Ryff, 1995). Slični nalazi koji opisuju navedeni uzrasni trend dobijeni su i u istraživanju u okviru kojeg su uočene uzrasne promjene i kod muških i kod ženskih ispitanika, sa tendencijom rasta dimenzija Autonomija i Ovladavanje okruženjem sa godinama, i tendencijom pada dimenzija Lični rast i Svrha života sa godinama. U ovom istraživanju, dimenzija Samoprihvatanje dostigla je svoj maksimum kod muške populacije uzrasta od 60 do 74 godine, dok je najniže očitana kod ženske populacije iste uzrasne grupe (Ryff & Singer, 2006).

Pitanje stabilnosti psihološkog blagostanja tokom životnog doba osobe, razmatrano je kroz više istraživanja, pri čemu nalazi jednog od njih (Keyes & Waterman, 2003) ukazuju na to da je nivo psihološkog blagostanja relativno stabilan tokom vremena, pri čemu je evidentna blaga tendencija rasta sa godinama. Međutim, postoje rezultati koji su u suprotnosti sa navedenim, pri čemu isti sugerišu da na blagostanje osobe, tokom njenog života, utiču faktori poput opšteg zdravstvanog stanja i uslova života, te da i oni, zajedno sa hronološkom starošću, u velikoj mjeri determinišu psihološko blagostanje osobe (Horley & Lavery, 1995).

Pol

Uticaoj varijable pol na psihološko blagostanje se može razmatrati kroz okvire rodnih uloga i socijalizaciju dječaka i djevojčica u odnosu na različite kulturološke kontekste (Khumalo, et al, 2012). Preciznije, pretpostavlja se da su žene, posebno žene ostvarene u ulozi majke, sklone preuzimanju dodatnih odgovornosti koje rezultiraju uglavnom preopterećenošću i otežanim funkcionisanjem (Sokoya et al, 2005). Druge studije (Ryff, 1995) daju rezultate koji ukazuju na veću sklonost žena, u odnosu na muškarce, da sebe visoko ocijene na dimenzijama Pozitivni odnosi sa drugima i Lični rast. U datom istraživanju, nijesu pronađene veze između varijable pol i preostalih dimenzija blagostanja. Takođe, slični nalazi dobijeni su u istraživanju (Rakić-Bajić, 2016) kojim su utvrđene sklonosti žena ka postizanju viših rezultata na dimenzijama Samoprihvatanje, Svrha života, Personalni rast, u odnosu na muškarce, jer se pretpostavlja da žene imaju nešto pozitivniji pogled na sebe i druge, da sebe doživljavaju kompetentijim, da su sklone stalnom rastu i razvoju i postavljanju i dostizanju ciljeva (Rakić-Bajić, 2016). Suprotni ovima, drugi nalazi (Keyes, 2002) sugerišu povezanost žena i lošeg mentalnog zdravlja, kao i povezanost muškaraca sa uspješnim i brzim napredovanjem u životu. Studije razlika rodnih sklonosti u okviru mentalnog zdravlja i psihološkog blagostanja mogu poslužiti kao putokaz u iznalaženju najefikasnijih oblika osnaživanja i muškaraca i žena ka postizanju samoaktualizacije i optimalnog nivoa funkcionisanja (Roothman et al, 2003).

Bračni status

Ispitivanja varijable bračni status u okviru koncepta psihološkog blagostanja ukazuju na značajnu povezanost istih, pri tom ističući da su osobe u bračnoj ili vanbračnoj zajednici srećnije, boljeg psiho-fizičkog zdravlja u odnosu na osobe koje se nikad nijesu vjenčavale, koje

su razvedene, razdvojene ili one koje su ostale bez partnera (Khumalo et al, 2012; Rakić-Bajić, 2010). Osobe koje su nevjenčane, a žive kao da su vjenčane, u prosjeku su srećnije od osoba koje nemaju partnera, a manje srećne od osoba koje su u braku (Haring-Hidore et al, 1985). Takođe, pozitivan efekat braka na zadovoljstvo životom i psihičko zdravlje, bez obzira na pol, uočen je i u drugim istraživanjima (Gove et al, 1983; Hansson et al, 2008; Horley & Lavery, 1995; Khumalo et al, 2012; Williams, 2003). Stoga, brak se u aspektima psihološkog blagostanja može posmatrati kroz okvire pružanja podrške i integracije (Keyes & Waterman, 2003), te se pretpostavlja da je značajna odlika dobro proživljenog i ispunjenog života posjedovanje kvalitetnih interpersonalnih odnosa (Demir, 2008; Ryff & Singer, 2000). Broj članova porodice, posmatran kao varijabla u segmentima njene značajnosti pri opisivanju koncepta psihološkog blagostanja, može se posmatrati kroz broj djece u porodici. Pojedini autori (Hoffman & Manis, 1982; prema Argyle, 1999) smatraju da su djeca izvor ljubavi i zabave, te da su kasnije izvor socijalne podrške, što se može dovesti u vezu sa većim nivoom bračnog zadovoljstva, a samim tim i psihološkog blagostanja.

Red rođenja u porodici

Značaj varijable red rođenja u porodici u okviru koncepta mentalnog zdravlja i psihološkog blagostanja, može se istaći empirijski potkrijepljenim razmatranjima o povezanosti kasnije rođene djece i ograničene interakcije sa roditeljima, manje pažnje roditelja i smanjenih kućnih resursa (Downey, 2001; Price, 2008), pri čemu takve ograničavajuće okolnosti imaju negativne posljedice na mentalno zdravlje djeteta, naročito u kriznim fazama razvoja. Sa druge strane, prvorodena djeca i jedinci/ice razvijaju posebne veze sa roditeljima i ostalom braćom i sestrama, dok struktura porodice ima značajan efekat na razvoj ličnosti njenih članova (Fullerton et al, 1989). Njihovo mjesto u porodici može usloviti njihovu potrebu da budu u centru pažnje i razmaženost (Sharma & SrimathiN, 2014). Posljednje rođena djeca uglavnom su okarakterisana njihovom sklonošću ka avanturama, inovativnošću, empatičnošću, kao i dobrim interpersonalnim odnosima (Sharma & SrimathiN, 2014). U prilog ovim podacima govore i nalazi istraživanja sprovedenih u Americi, koji ukazuju na veću vjerovatnoću da će prvorodeni adolescent imati veće samopoštovanje od druge braće i sestara i jedinaca/ica u porodici (Falbo, 1981), a da će srednji po redu rođeni adolescenti pokazivati niže samopoštovanje (Kidwell, 1982). Red rođenja u porodici, ima negativan uticaj na sreću muškaraca i žena, pri čemu je taj uticaj izraženiji kod ženske djece (Shi, 2020).

Značaj varijable red rođenja u porodici za razvoj ličnosti i njeno blagostanje, uočava se i u domenu edukacije, gdje se ističe niži kognitivni razvoj i obrazovna postignuća kod kasnije rođene djece (De Haan, Plug & Rosero, 2014). Prvorođena i srednje rođena djeca pokazuju visok skor na dimenziji Lični rast, što se može sagledati kroz tendenciju ka ranom sazrijevanju i razumijevanju svijeta, kao i kroz posjedovanje jasnih životnih ciljeva i usmjerenosti (Sharma & SrimathiN, 2014). Oni mogu imati osjećaj kontinuiranog rasta i razvoja, značajan stepen razumijevanja svojih potencijala i uvida u napredovanje aspekata svoje ličnosti tokom vremena (Seifert, 2005). Jedinci/ice pokazuju sklonost ka višem skor na dimenziji Samoprihvatanje, što se može razumjeti kroz posjedovanje pozitivnog stava prema sebi i svojoj prošlosti, kao i kroz prepoznavanje i prihvatanje gotovo svih aspekata svoje ličnosti (Seifert, 2005).

Stepen obrazovanja, Zaposlenost i Socio-ekonomski status

Nivo obrazovanja, zajedno sa varijablom Status zaposlenosti, predstavlja značajne aspekte socio-ekonomskog statusa, koji može uslovljavati način i uslove življenja i zadovoljavanja potreba (Duchin & Hubacek, 2003; Vorster et al, 2000; prema Khumalo et al, 2012). Prema tome, nizak nivo edukacije, nezaposlenost i niski prihodi dovededi su u vezu sa niskim nivoom psihološkog blagostanja (Talala et al, 2007). Preciznije, siromaštvo se postavlja u odnos sa niskim nivoom psihološkog blagostanja, usljed uticaja stresnih uslova i resursnih deficita u suočavanju sa istima (Amato & Zuo, 1992). Obrazovanje je, sa druge strane, pozitivno povezano sa psihološkim blagostanjem (Keyes, 2002; Khumalo et al, 2012). Takođe, navedena povezanost utvđena je i u drugoj studiji (Ryff & Singer, 2006) čiji su nalazi ukazali na tendenciju porasta nivoa obrazovanja i rasta dimenzija Lični rast, Svrha života i Samoprihvatanje, bez obzira na pol. Status zaposlenosti je značajna determinanta sreće i zadovoljstva životom, psihičkog i fizičkog zdravlja, te samim tim i psihološkog blagostanja (Argyle, 1999; Fryer & Fagan, 2003; Khumalo et al, 2012; Lucas et al, 2004). Naime, utvrđeno je da je nezaposlenost izrazito snažan faktor psihološkog blagostanja koji na dugoročnom planu može uticati na pad zadovoljstva životom i blagostanja (Lucas et al, 2004).

METODOLOŠKI DIO

Problem i ciljevi istraživanja

Problem istraživanja

Proučavanje dimenzija psihološkog blagostanja kroz brojne teorije ličnosti i njene aspekte emocionalnog i psihosocijalnog razvoja, omogućilo je koncipiranje i određivanje pojma psihološkog blagostanja okarakterisanog izraženim samoprihvatanjem, usklađenim odnosima sa drugim osobama, potrebom za ličnim rastom i razvojem, visokim osjećanjem smisla u životu, razvijenom sposobnošću ovladavanja okruženjem i visokom autonomijom, a sve sa ciljem življenja u skladu sa sopstvenom ličnošću (Ryff, 1989a; Ryff & Singer, 2006). S tim u vezi, proučavanje ovih sržnih aspekata psihološkog blagostanja, navodi nas na primjenjivost i postojanost ovog modela u odnosu na koncept mentalnog zdravlja i njegovog značaja za isti. Naime, ozbiljnost situacije i važnost proučavanja koncepta psihološkog blagostanja ogleda se u alarmantnim i nimalo naivnim podacima SZO, koji ukazuju na značajne probleme u mentalnom zdravlju omladine na globalnom nivou.

Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja prožeti su kroz naučnu i društvenu opravdanost istog. Naime, kao naučni cilj izdvaja se ispitivanje korelacija između stilova partnerske afektivne vezanosti, crta ličnosti i pojedinih socio-demografskih varijabli, sa jedne strane i psihološkog blagostanja, sa druge strane. Osim toga, cilj istraživanja je (1) utvrđivanje veza između pojedinačnih obrazaca partnerske afektivne vezanosti i dimenzija psihološkog blagostanja, zatim (2) utvrđivanje povezanosti pojedinačnih crta ličnosti sa dimenzijama psihološkog blagostanja, ali i (3) provjera osnovnih metrijskih karakteristika mjernih skala. Preciznije, cilj se odnosi na utvrđivanje mogućnosti predviđanja nivoa psihološkog blagostanja osobe na osnovu njenih specifičnih obrazaca vezanosti i crta ličnosti, kao i na to da li, u Crnoj Gori, razlike u određenim socio-demografskim varijablama imaju značajnog uticaja u okviru datog koncepta. Pored toga, društvena opravdanost ovog istraživanja se odnosi na samu jedinstvenost istog, pri čemu je ovo prvo istraživanje slične tematike na teritoriji Crne Gore. Ovim istraživanjem obuhvataju se kompleksni konstrukti ličnosti osobe, značajnih za svakodnevno funkcionisanje i aspekte mentalnog zdravlja. Naime, utvrđivanje korelata i nivoa psihološkog blagostanja mladih i odraslih osoba, omogućiće sagledavanje onih faktora čiji je uticaj na mentalno zdravlje značajan. Takođe, utvrđivanje značajnih činilaca omogućiće i pronalaženje značajnih odgovora na iste, kao što su pružanje kompleksnije psihosocijalne podrške, promocija, prevencija i briga o mentalnom zdravlju.

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 300 ispitanika koji su pristali na istraživanje i čine prigodan uzorak. Uzorak su činili ispitanici uzrasta od 25 do 55 godina, prosječne starosti $AS = 35,65$; $SD = 9,26$, od čega je bilo 204 (68%) ispitanika ženskog i 96 (32%) ispitanika muškog pola. Ispitanici su prema uzrastu podijeljeni u dvije uzrasne kategorije i to: srednje odraslo doba koju su činili ispitanici od 25 do 39 godina ($N = 211$, $f = 70,3\%$), i kasno odraslo doba koju su čini ispitanici od 40 do 55 godina ($N = 89$, $f = 29,7\%$). Najveći procenat ispitanika bio je sa završenim fakultetom ($N = 88$, $f = 29,3\%$) i srednjom školom ($N = 79$, $f = 26,3\%$), dok je najmanje bilo ispitanika sa završenom osnovnom školom ($N = 1$, $f = 0,3\%$) i završenim doktorskim studijama ($N = 3$, $f = 1\%$).

Hipoteze i varijable

H1: Očekuje se da će obrasci afektivne partnerske vezanosti iz skale (PAVa) i crte ličnosti iz skale (BFI) biti dobri prediktori psihološkog blagostanja (Scale of psychological well-being).

U prilog ovome govore brojna istraživanja koja su ukazala na povezanost različitih obrazaca afektivne vezanosti i crta ličnosti sa različitim nivoima psihološkog blagostanja (Bakker et al, 2004; Karreman & Vingerhoets, 2012; Marrero-Quevedo et al, 2018).

H2: Očekuje se da će osobe sa sigurnim i izbjegavajućim obrascem afektivne vezanosti (pozitivan model sebe) pokazivati viši nivo psihološkog blagostanja u odnosu na osobe sa preokupiranim i bojažljivim obrascem vezanosti (negativan model sebe). Ovu hipotezu opravdavaju rezultati istraživanja (Karreman & Vingerhoets, 2012) koji su ukazali na značajnu vezu između, sa jedne strane, sigurnog i izbjegavajućeg stila afektivne vezanosti, koji su okarakterisani pozitivnim modelom sebe i visokog nivoa psihološkog blagostanja, sa druge strane.

- *H2a: Očekuje se da će osobe sa sigurnim obrascem vezanosti pokazati najviši nivo psihološkog blagostanja.* Navedena pretpostavka je u skladu sa rezultatima istraživanja (Homan, 2016), s obzirom da se pretpostavlja da je kvalitet vezanosti ključan za psihološko blagostanje (Demir, 2008; Rakić-Bajić, 2010). Brojna istraživanja ukazala su na povezanost sigurne afektivne vezanosti i visokog nivoa psihološkog blagostanja (Homan, 2016; Kafetsios & Sideridis, 2006; Lavy & Littman-Ovadia, 2011; Marrero-Quevedo et al, 2018; Wei et al, 2011).

H3: Očekuje se da će pojedinačne crte ličnosti pokazati značajnu povezanost sa pojedinačnim dimenzijama psihološkog blagostanja. Osnova za ovu pretpostavku potiče iz istraživanja koje je za cilj imalo ispitivanje relacija crta ličnosti u okviru modela Velikih pet i psihološkog blagostanja (Schmutte & Ryff, 1997). Rezultati su ukazali na povezanost pojedinačnih crta ličnosti i nivoa psihološkog blagostanja, ali i na povezanost pojedinačnih crta ličnosti sa pojedinačnim dimenzijama psihološkog blagostanja. Crte sa najboljom prediktorskom moći psihološkog blagostanja i njegovih dimenzija jesu Ekstraverzija i Neuroticizam (Schmutte & Ryff, 1997).

- *H3a: Očekuje se da će najveća povezanost sa psihološkim blagostanjem pokazivati crta Otvorenost ka iskustvu.* Ova pretpostavka očekuje se s obzirom na nalaze istraživanja (Grant, et al, 2009) koje je za cilj imalo ispitivanje relacija između osobina ličnosti, sa jedne strane i psihološkog i subjektivnog blagostanja, sa druge strane. Nalazi su ukazali na najveću povezanost psihološkog blagostanja sa crtom Otvorenost ka iskustvu.

- *H3b: Očekuje se da će crte ličnosti objasniti dimenzije psihološkog blagostanja u većoj mjeri od obrazaca afektivne vezanosti.* Osobine ličnosti imaju veći značaj u objašnjavanju psihološkog blagostanja, u odnosu na obrasce afektivne vezanosti što je u skladu sa prethodnim istraživanjima (Bakker et al, 2004; Marrero-Quevedo et al, 2018). Takođe, u prilog ovoj pretpostavci mogu govoriti nalazi istraživanja kojim je dobijena značajno veća povezanost osobina ličnosti i psihološkog blagostanja u odnosu na povezanost osobina ličnosti i subjektivnog blagostanja (Anglim & Grant, 2014).

H4: Očekuje se povezanost sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja. Ova pretpostavka je u skladu sa nalazima istraživanja čiji je cilj bio ispitivanje uticaja sociodemografskih varijabli poput uzrasta, pola, socio-ekonomskog statusa, uslova života, statusa zaposlenosti, nivoa obrazovanja, na nivo psihološkog blagostanja (Diener & Ryan, 2009; Keyes & Waterman, 2003; Khumalo et al, 2012). U prilog ovoj hipotezi svjedoče i rezultati koji su ukazali na niži stepen mentalnog zdravlja među ženama, mlađim osobama, osoba sa nižim stepenom obrazovanja i neoženjenim/neudatim osobama (Keyes, 2002).

- *H4a: Očekuje se da će nešto starije osobe imati viši skor na dimenzijama Ovladavanje okruženjem i Autonomija, dok se očekuje viši skor na dimenzijama Lični rast i Svrha života kod mladih ispitanika.* Nalazi prethodnih istraživanja sugerišu na sklonost ka povećanju nivoa psihološkog blagostanja u pogledu dimenzija Ovladavanje okruženjem i Autonomija tokom

godina, kao i na sklonost ka smanjenju nivoa dimenzija Lični rast i Svrha života sa godinama (Ryff, 1995; Ryff & Singer, 2006).

- *H4b: Očekuje se značajan uticaj varijable Pol na psihološko blagostanje.* Pretpostavlja se da će žene pokazati nešto viši rezultat na dimenzijama Pozitivni odnosi sa drugima i Lični rast u odnosu na muškarce (Ryff, 1995). Pretpostavlja se da su žene sklone stalnom rastu i razvoju i postavljanju i dostizanju ciljeva (Rakić-Bajić, 2016).

- *H4c: Očekuje se da će varijabla Bračni status biti značajan prediktor psihološkog blagostanja, pri čemu se pretpostavlja da će osobe koje su u braku ili u vanbračnoj zajednici pokazivati veći nivo psihološkog blagostanja od osoba koje su razvedene ili se nikada nisu vjenčavale* (Rakić-Bajić, 2010). Pretpostavlja se da će osobe koje su u braku pokazati najviši nivo na dimenzijama Pozitivni odnosi sa drugima, jer se brak u aspektima psihološkog blagostanja može posmatrati kroz okvire pružanja podrške i integracije (Keyes & Waterman, 2003).

- *H4d: Očekuje se da će varijabla Red rođenja u porodici pokazati značajan uticaj na nivo psihološkog blagostanja* (Seifert, 2005; Sharma & SrimathiN, 2014; Shi, 2020). Sveukupno, očekuje se da će kasnije rođena djeca imati niži nivo psihološkog blagostanja u odnosu na prvorođenu djecu i jedince/ice, jer se pretpostavlja da prvorođena djeca i jedinci/ice razvijaju posebne veze sa roditeljima i ostalom braćom i sestrama, dok struktura porodice ima značajan efekat na razvoj ličnosti njenih članova (Fullerton et al, 1989).

- *H4e: Očekuje se da će prvorođena i srednje rođena djeca pokazati visok skor na dimenziji Lični rast*, što se može sagledati kroz tendenciju ka ranom sazrijevanju i razumijevanju svijeta, kao i posjedovanju jasnih životnih ciljeva i usmjerenosti (Sharma & SrimathiN, 2014). Oni mogu imati osjećaj kontinuiranog rasta i razvoja, značajan stepen razumijevanja svojih potencijala i uvida u napredovanje aspekata svoje ličnosti tokom vremena (Seifert, 2005).

- *H4f: Očekuje se da će veći broj članova porodice biti povezan sa višim nivoom psihološkog blagostanja*, jer se uticaj ove varijabla u okviru koncepta bračnog zadovoljstva, pokazala kao značajna za isto, te se njen uticaj na psihološko blagostanje očekuje pod pretpostavkom da su djeca izvor ljubavi i zabave, te da su kasnije izvor socijalne podrške (Hoffman & Manis, 1982; prema Argyle, 1999). Na bračno zadovoljstvo najveći efekat pokazala je cifra od 2 do 3 djeteta u porodici (Glenn & Weaver, 1978).

- *H4g: Očekuje se značajno pozitivan uticaj varijable Stepen obrazovanja* (Keyes, 2002; Khumalo et al, 2012; Ryff & Singer, 2006) *na nivo psihološkog blagostanja.* Preciznije, očekuje se da će osobe sa višim nivoom obrazovanja postići najviši rezultat na dimenzijama Lični rast, Svrha života i Samoprihvatanje, bez obzira na pol (Ryff & Singer, 2006). Takođe,

očekuje se rast skorova na dimenzijama Autonomija i Pozitivni odnosi sa drugima u skladu sa rastom nivoa obrazovanja, jer se pretpostavlja da te osobe bolje funkcionišu kako na intrapersonalnom, tako i na interpersonalnom planu, svjesni su gotovo svih aspekata svoje ličnosti, spremniji su da govore u svoje ime i da se odupru konformizmu (Rakić-Bajić, 2016).

- *H4h: Očekuje da će Status zaposlenosti biti dobar prediktor nivoa psihološkog blagostanja*, u skladu sa nalazima prethodnih istraživanja o potvrdi povezanosti Statusa zaposlenosti i nivoa psihološkog blagostanja (Argyle, 1999; Fryer & Fagan, 2003; Khumalo et al, 2012; Lucas et al, 2004).

- *H4i: Očekuje se da će varijabla socioekonomski status pokazati značajnu prediktivnu moć psihološkog blagostanja* (Amato & Zuo, 1992), pri čemu će najveći negativan uticaj biti uočen na dimenzijama *Samoprihvatanje, Svrha života, Ovladavanje okruženjem i Lični rast* (Ryff et al, 1999), što se može sagledati kao rezultat potrebe za socijalnim poređenjem, čemu su osobe sa nižim socioekonomskim statusom sklone.

Nezavisne varijable u ovom istraživanju jesu obrasci partnerske afektivne vezanosti, bazične crte ličnosti i sociodemografski faktori, dok je zavisna varijabla psihološko blagostanje i njegove dimenzije. Obrasci afektivne vezanosti, dimenzije psihološkog blagostanja, crte ličnosti i sociodemografske varijable kvantitativno su raspoređeni numeričkom procjenom ispitanika na zadate tvrdnje po instrumentima.

Instrumenti

Instrumenti koji su korišćeni u ovom istraživanju jesu Upitnik o sociodemografskim varijablama, koji je konstruisan za potrebe istraživanja, Skala psihološkog blagostanja (*SPWB – 42*), Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti (*PAV – 18*) i Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti (*BFI – 10*).

Upitnik o sociodemografskim podacima

Ovaj upitnik služi za prikupljanje opštih podataka o ispitanicima, sadrži 8 ajtema koji se odnose na pitanja o starosti, polu, nivou obrazovanja, statusu zaposlenosti, broju članova porodice, redu rođenja u porodici, samoprocijenjenom socioekonomskom status i bračnom statusu (Prilog 2). Konstruisan je za potrebe istraživanja. Varijabla Starost je izražena brojem (cifrom)

godina. Varijabla Pol ispitanika je izražena kao binarna (muški/ženski). Varijabla Obrazovanje je data kroz stavke: 1. Nezavršena osnovna škola; 2. Završena osnovna škola; 3. Završena srednja škola; 4. Završena viša škola; 5. Završen fakultet; 6. Završene specijalističke studije; 7. Završene magistarske/master studije; 8. Završene doktorske studije; 9. Student. Varijabla Zaposlenost je izražena sljedećim stavkama: 1. Ugovor o radu; 2. Ugovor o djelu; 3. Honorarni rad; 4. Volontiranje; 5. Pripravnički rad; 6. "Rad na crno"; 7. Nezaposlenost; 8. Penzija. Varijabla Bračni status data je kroz stavke: 1. Oženjen/Udata; 2. Neoženjen/Neudata; 3. Razveden/a; 4. Udovac/ica; 5. Vanbračna zajednica; 6. U vezi; 7. Nijesam u vezi. Varijabla Socioekonomski status izražena je stavkama: 1. Nizak socioekonomski status; 2. Srednji socioekonomski status; 3. Visok socioekonomski status. Varijable Red rođenja u porodici i Broj članova porodice izražene su brojem (cifrom).

Skala psihološkog blagostanja (*Scales of Psychological Well-Being, Ryff, 1989a*)

Skala ispituje nivoe šest dimenzija psihološkog blagostanja. Modifikovana verzija skale, prevedena na crnogorski jezik za potrebe istraživanja, data je u Prilogu 3. Instrument se sastoji od 6 subskala i to: Samoprihvatanje, Autonomija, Pozitivni odnosi sa drugima, Svrha života, Ovladavanje okruženjem i Personalni rast, pri čemu svaka subskala sadrži po 7 ajtema, tj. skala ukupno ima 42 ajtema. Ajtemi se odnose na to kako se osoba osjeća u vezi sa sobom i sopstvenim životom. Ispitanici odgovaraju na tvrdnje označavajući brojem svoj trenutni stepen slaganja ili neslaganja, na sedmostepenoj skali Likertovog tipa gdje 1 označava- *uopšte se ne slažem*, dok 6 označava- *u potpunosti se slažem*. Ajteme 3, 5, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 36, 39, 41 neophodno je rekodovati.

Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti (*PAV; Brennan et al, 1995, prema Kamenov i Jelić, 2003*)

Ova skala ispituje obrasce afektivnog vezivanja u partnerskim odnosima. Skala se sastoji od 18 ajtema koji su raspoređeni u dvije subskale: Anksioznost i Izbjegavanje. Na sedmostepenoj skali Likertovog tipa (1- *uopšte se ne slažem* do 7- *potpuno se slažem*) ispitanici pokazuju svoj stepen slaganja sa datim tvrdnjama. Skala je dodatno modifikovana za potrebe ovog istraživanja i prevedena na crnogorski jezik. Obrada podataka zahtijeva sabiranje parnih ajtema koji pripadaju skali Anksioznost i sabiranje neparnih ajtema koji pripadaju skali Izbjegavanje.

Ajteme 9, 13 i 17 neophodno je rekodovati, pri čemu se posebno sabiraju brojevi na parnim ajtemima, a posebno brojevi na neparnim ajtemima. Zbir neparnih ajtema govori o Izbjegavanju, dok zbir o parnim ajtemima govori o Anksioznosti. Pripadnost ispitnika određenom obrascu afektivnog vezivanja zavisice od odnosa skala Anksioznost i Izbjegavanje (meridijan= 36), pri čemu se ukrštanjem ove dvije skale dobijaju četiri obrasca partnerskog afektivnog vezivanja i to: Sigurni (Anksioznost< 36; Izbjegavanje< 36), Izbjegavajući (Anksioznost< 36; Izbjegavanje> 36), Preokupirani (Anksioznost> 36; Izbjegavanje< 36) i Bojažljivi obrazac (Anksioznost> 36; Izbjegavanje> 36). Kompletna skala priložena je u Prilogu 4.

Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti BFI-10 (*Rammstedt & John, 2007*)

Ovaj upitnik predstavlja kraću verziju BFI (John & Srivastava, 1999) i sastoji se iz 10 ajtema. Svih pet domena modela Velikih pet se procjenjuju sa po dva pitanja, kroz njihove kontrasne polove i to: Ekstraverzija (ajtemi 1 i 6); Prijatnost (ajtemi 2 i 7); Savjesnost (ajtemi 3 i 8); Emocionalna stabilnost (ajtemi 4 i 9); Otvorenost za nova iskustva (ajtemi 5 i 10). Ajtemi 2, 4, 6, 8 i 10 negativno su orjentisani te ih je neophodno rekodovati. Na sedmostepenoj skali Likertovog tipa (1- *uopšte se ne slažem* do 7- *potpuno se slažem*) ispitanici pokazuju svoj stepen slaganja sa datim tvrdnjama. Kompletna skala data je u Prilogu 5.

Postupak prikupljanja i obrade podataka

Podaci su prikupljeni putem *Google Forms* online upitnika, tako što je link podijeljen putem društvenih mreža. Na prvoj strani upitnika (Prilog 1) nalazilo se objaštenje putem kojeg su se ispitanici mogli informisati o svrsi samog istraživanja, kao i o svim podacima neophodnim za ispunjavanje upitnika i o kontaktu autora. Takođe, u uvodnom obavještenju ispitanicima je predočeno da je učešće u istraživanju u potpunosti dobrovoljno i anonimno, te da vremenskog ograničenja u popunjavanju upitnika nema i da je optimalno vrijeme neophodno za popunjavanje istog oko 10 minuta. Ispitanicima je sugerisano da ne postoje tačni i netačni odgovori, te su zamoljeni da na pitanja daju iskrene odgovore. Ispitanici su nakon čitanja uvodnog obavještena, odlučivali o davanju pristanka za učestvovanje u istraživanju.

Obrada podataka podrazumijevala je podvrgavanje instrumenata procjeni pouzdanosti i Kajser-

Mejer-Olosn (KMO) testu adekvatnosti uzorka. Analizirane su osnovne deskriptivne statističke karakteristike (Aritmetička sredina, Standardna devijacija, Minimum, Maksimum, Frekvencija, Procenti). Takođe, ispitivanje korelacija među varijablama odrađeno je pomoću Pirsonovog i Spirmanovog testa, čije su vrijednosti bile relativno slične, dok su se prediktorske vrijednosti ispitivale multiplom linearnom regresionom analizom.

Rezultati

Sociodemografska obilježja ispitanika

Upitnik o sociodemografskim varijablama popunilo je 300 ispitanika najnižeg uzrasta 25 i najvišeg 55 godina. Proječna starost ispitanika bila je 35.65 godina (SE=0.53; SD=9.26). Ispitanici su prema uzrastu podijeljeni u dvije grupe i to: srednje odraslo doba koju su činili ispitanici od 25 do 39 godina (N= 211, f= 70.3%), i kasno odraslo doba koju su čini ispitanici od 40 do 55 godina (N= 89, f= 29.7%). U odnosu na pol, u uzorku preovladavaju ispitanici ženskog pola (N= 204, f= 68%), dok je ispitanika muškog pola bilo N= 96, f= 32%. U Tabeli 1 dat je prikaz broja ispitanika prema stepenu obrazovanja, gdje se primjećuje da je najviše ispitanika sa završenim fakultetom, dok ispitanika sa nezavršenom osnovnom školom nema, dok je jedan ispitanik sa završenom samo osnovnom školom. Završen stepen obrazovanja postavljen u odnos prema varijabli pol, nije pokazao statističku značajnost.

Tabela 1 *Završen stepen obrazovanja ispitanika*

	N	f
Završena osnovna škola	1	0.3%
Završena srednja škola	79	26.3%
Završena viša škola	17	5.7%
Završen fakultet	88	29.3%
Završene specijalističke studije	54	18%
Završene magistarske/master studije	40	13.3%
Završene doktorske studije	3	1%
Student	18	6%
Ukupno	300	100%

U Tabeli 2 prikazana je raspodjela ispitanika u odnosu na varijablu Status zaposlenosti. Uočava se da najveći procenat ispitanika ima ugovor o radu (f= 67%), dok najmanji procenat ispitanika

volontira (f= 0.7%). Nezaposleni ispitanici čine svega 11.3%, dok je penzionisanih ispitanika 4.3%.

Tabela 2 *Status zaposlenosti ispitanika*

	N	f
Ugovor o radu	201	67%
Ugovor o djelu	19	6.3%
Honorarni rad	9	3%
Volontiranje	2	0.7%
Pripravnički rad	13	4.3%
“Rad na crno”	9	3%
Nezaposlenost	34	11.3%
Penzija	13	4.3%
Ukupno	300	100%

Posmatrajući varijablu Bračni status u pogledu rasprostranjenosti ispitanika po kategorijama iste, primjećuje se da je najveći procenat ispitanika u braku (N= 142, f= 47.3%), dok 15.7% (N= 47) osoba nije u braku, a 5.3% (N= 16) njih je u vanbračnoj zajednici. Takođe, 12.3% (N= 37) osoba je u vezi, dok njih 13.3% (N= 40) nije (Tabela 3).

Tabela 3 *Bračni status ispitanika*

	N	f
Oženjen/Udata	142	47.3%
Neoženjen/Neudata	47	15.7%
Razveden/a	16	5.3%
Udovac/ica	2	0.7%
Vanbračna zajednica	16	5.3%
U vezi	37	12.3%
Nisam u vezi	40	13.3%
Ukupno	300	100%

Analiziranjem frekvencija samoprocjene socioekonomskog statusa ispitanika, utvrđeno je da je najviše ispitanika (N= 268, f= 89.3%) procijenilo svoj socioekonomski status kao srednji,

dok je 3.7% (N= 11) ispitanika, od kojih su sve ispitanici ženskog pola, procijenilo svoj socioekonomski status kao nizak (Tabela 4).

Tabela 4 *Samoprocijenjen socioekonomski status ispitanika*

	N	f
Nizak socioekonomski status	11	3.7%
Srednji socioekonomski status	268	89.3%
Visok socioekonomski status	21	7%
Ukupno	300	100%

U Tabeli 5 prikazana je raspodjela ispitanika u odnosu na varijablu Broj članova porodice. Primjećuje se da je najveći procenat onih ispitanika (N= 218, f= 72.7%) čije porodice imaju četiri ili više članova, dok je najmanje ispitanika sa jednim ili dva člana porodice.

Tabela 5 *Broj članova porodice ispitanika*

	N	f
Jedan član porodice	7	2.3%
Dva člana porodice	23	7.7%
Tri člana porodice	52	17.3%
Četiri ili više članova porodice	218	72.7%
Ukupno	300	100%

U Tabeli 6 dat je prikaz reda rođenja u porodici ispitanika, gdje se primjećuje da je broj prvorođenih ispitanika u ovom uzorku N= 118, f= 39.3%, dok je kasnije rođenih N= 182, f=60.7%.

Tabela 6 *Red rođenja ispitanika u porodici*

	N	f
Prvorođeni u porodici	118	39.3%
Kasnije rođeni u porodici	182	60.7%
Ukupno	300	100%

Skala psihološkog blagostanja

Ovu skalu popunilo je 300 ispitanika, od kojih 204 ispitanika ženskog pola i 96 ispitanika muškog pola. Izračunat je koeficijent pouzdanosti, gdje se u Tabeli 7 primjećuje da je Cronbach's Alpha koeficijent pouzdanosti za cijelu skalu 0.89, što ukazuje na visoku pouzdanost iste, kao i za pojedinačne dimenzije psihološkog blagostanja, od kojih najbolju pouzdanost ima dimenzija Samoprihvatanje, kao i Pozitivni odnosi sa drugima. Mjera adekvatnosti datog uzorka za ovaj instrument iznosi KMO= .88 ($p < .01$), što ukazuje na relativno visoku adekvatnost uzorka.

Tabela 7 *Koeficijent pouzdanosti Skale psihološkog blagostanja i njenih dimenzija*

	Cronbach's Alpha	Broj ajtema
Skala psihološkog blagostanja	0.89	42
Autonomija	0.69	7
Ovladavanje okruženjem	0.43	7
Lični rast	0.67	7
Pozitivni odnosi sa drugima	0.74	7
Svrha života	0.58	7
Samoprihvatanje	0.77	7

Data skala se procjenjivala do skora 252, gdje je aritmetička sredina ukazala na to da ispitanici nijesu procijenili svoj nivo psihološkog blagostanja kao visok, već kao umjeren (Tabela 8). Ovakav rezultat ukazuje na postojanje umjerenih razlika u procjeni psihološkog blagostanja među ispitanicima, što može biti posljedica prigodnog uzorka. Najniži skor na samoprocjeni nivoa psihološkog blagostanja iznosi 121, dok najviši procijenjen skor iznosi 243. Posmatrajući zasebno dimenzije psihološkog blagostanja koje su se procjenjivale do skora 42, primjećuje se da je relativno visok nivo postignut na dimenzijama Lični rast, Autonomija i Pozitivni odnosi sa drugima, dok su ispitanici najniže procijenili sebe kroz dimenziju Ovladavanje okruženjem.

Tabela 8 *Deskriptivni statistički pokazatelji Skale psihološkog blagostanja i njenih dimenzija*

	AS	SD
Skala psihološkog blagostanja	189.90	25.5
Autonomija	33.49	5.52
Ovladavanje okruženjem	26.51	4.73
Lični rast	33.59	5.41
Pozitivni odnosi sa drugima	33.16	6.13

Svrha života	31.59	5.63
Samoprihvatanje	31.56	6.49

Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti

Izračunat je koeficijent pouzdanosti instrumenta koji ukazuje na visoku pouzdanost istog (Tabela 9). Takođe, ispitana adekvatnost datog uzorka za ovaj instrument pokazuje da je njen koeficijent relativno visok i iznosi $KMO = .89$ ($p < .01$). Procjenjivanje pripadnosti ispitanika datoj dimenziji (Izbjegavanje/ Anksioznost) odnosno kategoriji (Sigurni/ Preokupirani/ Izbjegavajući/ Bojažljivi obrazac partnerske afektivne vezanosti) izvršeno je u odnosu na 18 ajtema, tj. 9 ajtema za svaku dimenziju, pri čemu se skor na datim dimenzijama kretao do 63. Pri tom je aritmetička sredina dimenzije Izbjegavanje $AS = 22.67$, dok je aritmetička sredina dimenzije Anksioznost $AS = 25.98$. Ukrštanjem datih dimenzija dobijene su četiri kategorije vezanosti.

Tabela 9 Koeficijent pouzdanosti Upitnika za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti

	Cronbach's Alpha	Broj ajtema
Upitnik za procjenjivanje partnerske afektivne vezanosti	0.87	18

U Tabli 10 dat je prikaz deskriptivnih statističkih pokazatelja u okviru navedenog instrumenta, gdje se uočava najveći nivo na sigurnom obrascu vezanosti, dok je najmanji na izbjegavajućem obrascu.

Tabela 10 Deskriptivni statistički pokazatelji obrazaca partnerske afektivne vezanosti

	AS	SD
Sigurni obrazac vezanosti	28.11	20.14
Preokupirani obrazac vezanosti	9.14	23.25
Izbjegavajući obrazac vezanosti	3.03	14.37
Bojažljivi obrazac vezanosti	6.56	23.45

Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti

Tabela 11 pruža prikaz koeficijenta pouzdanosti Upitnika za procjenu bazičnih crta ličnosti. Na osnovu datog koeficijenta može se primijetiti da je pouzdanost instrumenta niska, što se može postaviti u odnos sa prigodnim, malobrojnim uzorkom. Mjera adekvatnosti uzorka je umjerena i iznosi $KMO = .66$ ($p < .01$).

Tabela 11 *Koeficijent pouzdanosti Upitnika za procjenu bazičnih crta ličnosti*

	Cronbach's Alpha	Broj ajtema
Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti	0.64	10

Svih pet crta ličnosti procjenjivale su se kroz kontrasne polove dva ajtema, pri čemu se svaka crta ličnosti procjenjivala do skora 14. U Tabeli 12 date su aritmetičke sredine crta, gdje se primjećuje najveći skor na crti Savjesnost, dok se najmanji skor uočava na crti Ekstraverzija.

Tabela 12 *Deskriptivni statistički pokazatelji crta ličnosti*

	AS	SD
Ekstraverzija	9.22	3.01
Prijatnost	10.14	2.56
Savjesnost	11.92	2.44
Emocionalna stabilnost	9.50	3.21
Otvorenost za nova iskustva	11.49	2.37

Korelaciona analiza

Povezanost stilova partnerske afektivne vezanosti i psihološkog blagostanja

U Tabeli 13 dat je prikaz korelacija između psihološkog blagostanja i pojedinačnih stilova partnerske afektivne vezanosti. Korelacije su slabe i uglavnom statistički značajne na nivou od 0.01%. Sigurni obrazac vezanosti pokazao je pozitivnu i najjaču, statistički značajnu vezu sa nivoom psihološkog blagostanja ($r = .31$, $p < .01$), dok je izbjegavajući obrazac vezanosti pokazao veoma slabu, negativnu vezu sa nivoom psihološkog blagostanja ($r = -.19$, $p < .01$). Najjaču negativnu vezu sa nivoom psihološkog blagostanja pokazao je bojažljivi obrazac vezanosti ($r = -.31$, $p < .01$). Naime, sigurni i bojažljivi stilovi vezanosti imaju podjednako jake korelacije sa nivoom psihološkog blagostanja i njegovih pojedinačnih dimenzija, ali i suprotan smjer djelovanja. Sigurni obrazac vezanosti pozitivno je povezan sa svim dimenzijama

psihološkog blagostanja (autonomija- $r = .24$, $p < .01$; ovladavanje okruženjem- $r = .20$, $p < .01$; lični rast- $r = .28$, $p < .01$; pozitivni odnosi sa drugima- $r = .18$, $p < .01$; svrha života- $r = .22$, $p < .01$; samoprihvatanje- $r = .26$, $p < .01$), dok se najjača veza uočava na dimenzijama Lični rast ($r = .28$, $p < .01$), Samoprihvatanje ($r = .26$, $p < .01$) i Autonomija ($r = .24$, $p < .01$). Odnos psihološkog blagostanja i preokupiranog ($r = -.28$, $p < .01$), izbjegavajućeg ($r = -.19$, $p < .01$) i bojažljivog ($r = -.31$, $p < .01$) obrasca karakterišu negativne korelacije. Negativne korelacije najizraženije su u okviru bojažljivog obrasca vezanosti koji na nivou cijele skale pokazuje najjaču negativnu vezu sa dimenzijom Lični rast ($r = -.34$, $p < .01$).

Tabela 13 *Korelacije između dimenzija psihološkog blagostanja i stilova partnerske afektivne vezanosti*

	Sigurni obrazac vezanosti	Preokupirani obrazac vezanosti	Izbjegavajući obrazac vezanosti	Bojažljivi obrazac vezanosti
Psihološko blagostanje	.31**	-.28**	-.19**	-.31**
Autonomija	.24**	-.22**	-.09	-.25**
Ovladavanje okruženjem	.20**	-.20**	-.15**	-.14*
Lični rast	.28**	-.22**	-.07	-.34**
Pozitivni odnosi sa drugima	.18**	-.13*	-.19**	-.20**
Svrha života	.22**	-.22**	-.13*	-.25**
Samoprihvatanje	.26**	-.27**	-.21**	-.20**

Povezanost bazičnih crta ličnosti i psihološkog blagostanja

U Tabeli 14 prikazane su korelacije između nivoa psihološkog blagostanja i njegovih pojedinačnih dimenzija i bazičnih crta ličnosti. Naime, korelacije su uglavnom umjerene i statistički značajne na nivou od 0.01%. Primjećuje se da su crte ličnosti bolji prediktori psihološkog blagostanja i njegovih dimenzija u odnosu na stilove afektivne vezanosti. Kao najbolji prediktor ukupnog nivoa psihološkog blagostanja izdvaja se crta Emocionalna stabilnost koja pokazuje statistički značajnu umjerenu vezu sa psihološkim blagostanjem ($r = .52$, $p < .01$), ujedno i najjaču vezu u okviru cijele skale. Pored nje, uočava se da su dobri prediktori nivoa psihološkog blagostanja crte Otvorenost za nova iskustva ($r = .49$, $p < .01$) i Savjesnost ($r = .48$, $p < .01$). Ekstraverzija pokazuje slabe, statistički značajne korelacione veze kako sa ukupnim nivoom psihološkog blagostanja ($r = .33$, $p < .01$), tako i sa njegovim

pojedinačnim dimenzijama (autonomija- $r = .15$, $p < .01$; ovladavanje okruženjem- $r = .21$, $p < .01$; lični rast- $r = .22$, $p < .01$; pozitivni odnosi sa drugima- $r = .33$, $p < .01$; svrha života- $r = .23$, $p < .01$; samoprihvatanje- $r = .32$, $p < .01$). Naime, najbolji efekat ove crte primjećuje se na dimenzijama Pozitivni odnosi sa drugima ($r = .33$, $p < .01$) i Samoprihvatanje ($r = .32$, $p < .01$). Prijatnost ima najslabiju vezu sa psihološkim blagostanjem na nivou skale ($r = .30$, $p < .01$). Njena povezanost sa dimenzijom Autonomija nije statistički značajna ($r = .03$, $p > .05$). Svoj najbolji efekat ova crta ostvarila je u okviru dimenzije Pozitivni odnosi sa drugima ($r = .44$, $p < .01$), što je u odnosu na njene korelacione veze sa preostalim dimenzijama blagostanja, relativno visoko. Crta Savjesnost ima umjerenu korelaciju ($r = .48$, $p < .01$) sa nivoom psihološkog blagostanja, dok se njen najbolji efekat u okviru pojedinačnih dimenzija blagostanja primjećuje na dimenziji Svrha života ($r = .43$, $p < .01$), ali i Samoprihvatanje ($r = .41$, $p < .01$). Emocionalna stabilnost najbolje opisuje dimenzije Samoprihvatanje ($r = .46$, $p < .01$), Pozitivni odnosi sa drugima ($r = .45$, $p < .01$) i Ovladavanje okruženjem ($r = .42$, $p < .01$). Otovrenost za iskustva pokazuje najjaču vezu sa dimenzijom Lični rast ($r = .50$, $p < .01$), što je na nivou skale druga po jačini korelaciona veza.

Tabela 14 Korelacije između dimenzija psihološkog blagostanja i bazičnih crta ličnosti

	E	P	S	ES	O
Psihološko blagostanje	.33**	.30**	.48**	.52**	.49**
Autonomija	.15**	.03	.35**	.34**	.35**
Ovladavanje okruženjem	.21**	.24**	.36**	.42**	.28**
Lični rast	.22**	.21**	.34**	.31**	.50**
Pozitivni odnosi sa drugima	.33**	.44**	.28**	.45**	.36**
Svrha života	.23**	.18**	.43**	.33**	.33**
Samoprihvatanje	.32**	.24**	.41**	.46**	.39**

Napomena: E= Ekstraverzija; P= Prijatnost; S= Savjesnost; ES= Emocionalna stabilnost; O= Otovrenost za nova iskustva.

Povezanost sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja

Ispitivanjem korelacija između pojedinačnih sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja, utvrđene su veoma slabe korelacije, statistički značajne na nivou od 0.01% i 0.05%. U okviru varijable Uzrast (Tabela 15) uočena je slaba pozitivna veza između mlađih ispitanika (u ovom istraživanju kategorisani u okviru varijable rano odraslo doba) i dimenzije Lični rast ($r = .22$, $p < .01$), dok je slaba negativna veza uočena između starijih ispitanika

(kategorisani u okviru varijable kasno odraslo doba) i dimenzije Lični rast ($r = -.22, p < .01$). Takođe, uočena je veoma slaba korelaciona pozitivna veza između mlađih ispitanika i dimenzije Svrha života ($r = .13, p < .05$) i veoma slaba korelaciona negativna veza između starijih ispitanika i date dimenzije ($r = -.13, p < .05$). Dalje statistički značajne korelacije između uzrasta i psihološkog blagostanja nijesu uočene. Povezanost muškog i ženskog pola i nivoa psihološkog blagostanja nije se pokazala kao statistički značajna ($r = +/- .02, p > .05$). Niska korelaciona pozitivna veza uočena je između ženskih ispitanika i dimenzije Pozitivni odnosi sa drugima ($r = .12, p < .05$).

Tabela 15 *Korelacije između pola, uzrasta i psihološkog blagostanja*

	Muški pol	Ženski pol	Rano odraslo doba	Kasno odraslo doba
Psihološko blagostanje	.02	-.02	.13*	-.13*
Autonomija	.09	-.09	.06	-.06
Ovladavanje okruženjem	.10	-.10	.06	-.06
Lični rast	.00	-.00	.22**	-.22**
Pozitivni odnosi sa drugima	-.12*	.12*	.00	-.00
Svrha života	.03	-.03	.13*	-.13*
Samoprihvatanje	.01	-.01	.10	-.10

U Tabeli 16 dat je prikaz korelacija između obrazovanja i psihološkog blagostanja. Korelacije su veoma slabe i statistički značajne na nivou od 0.01% i 0.05%. Primjećuje se da postoji statistički značajna pozitivna korelacija obrazovanja sa ukupnim nivoom psihološkog blagostanja ($r = .13, p < .05$), pri čemu je ta korelacija veoma slaba. Takođe, najveći uticaj obrazovanja primjećuje se na dimenziji Lični rast ($r = .25, p < .01$), a nešto slabiji na dimenziji Svrha života ($r = .13, p < .05$). Ostali korelacioni odnosi pojedinačnih dimenzija psihološkog blagostanja i obrazovanja nijesu pokazali statističku značajnost. Posmatrajući zasebno završene stepene obrazovanja i njihov odnos sa nivoom psihološkog blagostanja i njegovim pojedinačnim dimenzijama, uočena je pozitivna ali veoma slaba korelacija između završenih magistarskih/master studija i nivoa psihološkog blagostanja ($r = .13, p < .05$), kao i niska negativna veza nivoa blagostanja i završene srednje škole ($r = -.12, p < .05$). Takođe, utvrđena je negativna slaba veza između završene srednje škole i dimenzije Lični rast ($r = -.23, p < .01$), kao i pozitivna, ali veoma slaba korelaciona veza između završenih magistarskih/master studija i date dimenzije psihološkog blagostanja ($r = .12, p < .05$). Takođe, primjetne su i niske

korelacije između završenih magistarskih/master studija i dimenzija Ovladavanje okruženjem ($r = .13, p < .05$) i Samoprihvatanje ($r = .11, p < .05$).

Tabela 16 Korelacije između završenog stepena obrazovanja i psihološkog blagostanja

	O	OŠ	SŠ	VŠ	F
Psihološko blagostanje	.13*	-.03	-.12*	.01	.00
Autonomija	.05	-.06	.00	.05	-.06
Ovladavanje okruženjem	.08	.06	-.07	.00	-.01
Lični rast	.25**	-.07	-.23**	.02	.02
Pozitivni odnosi sa drugima	-.01	.07	-.06	.02	.05
Svrha života	.13*	-.09	-.10	.00	-.02
Samoprihvatanje	.09	-.03	-.07	-.03	.02
	SS	MS	DS	S	
Psihološko blagostanje	-.01	.13*	.01	.03	
Autonomija	-.05	.08	.04	.04	
Ovladavanje okruženjem	-.04	.13*	.03	.01	
Lični rast	.06	.12*	.03	.10	
Pozitivni odnosi sa drugima	-.00	.06	-.01	-.09	
Svrha života	.04	.10	.02	.04	
Samoprihvatanje	-.03	.11*	-.06	.03	

Napomena: O= Obrazovanje; OŠ= Osnovna škola; SŠ= Srednja škola; VŠ= Viša škola; F= Fakultet; SS= Specijalističke studije; MS= Magistarske/master studije; DS= Doktorske studije; S= Student.

U Tabeli 17 prikazane su korelacije između statusa zaposlenosti i dimenzija psihološkog blagostanja, gdje se uviđa da statističke značajnosti u okviru ovih korelacionih odnosa nema. Naime, kao jedina statistički značajna korelaciona veza na nivou od 0.01% jeste slaba negativna veza između dimenzije Lični rast i penzije ($r = -.18, p < .01$). Takođe, primjećuje se veoma slaba statistički značajna veza na nivou od 0.05% između dimenzije Ovladavanje okruženjem i ugovor o radu ($r = .15, p < .05$). Veza između zaposlenosti i psihološkog blagostanja nije statistički značajna ($p > .05$).

Tabela 17 Korelacija između varijable Status zaposlenosti i dimenzija psihološkog blagostanja

	UR	UD	H	V	PR	RC	N	P
Psihološko blagostanje	.08	-.04	-.04	-.07	-.03	.01	.01	-.08
Autonomija	-.01	-.01	.03	-.01	-.07	.11	.04	-.08

Ovladavanje okruženjem	.15*	-.10	-.05	-.11	-.08	.01	-.02	-.03
Lični rast	.02	.03	.02	-.10	.05	-.03	.07	-.18**
Pozitivni odnosi sa drugima	.07	-.01	-.05	.01	-.04	-.08	.02	-.02
Svrha života	.07	-.04	-.05	-.11	.03	.01	-.04	-.01
Samoprihvatanje	.08	-.08	-.06	-.00	-.02	.02	-.00	-.03

Napomena: UR= Ugovor o radu; UD= Ugovor o djelu; H= Honorarni rad; V= Volontiranje; PR= Pripravnički rad; RC= "Rad na crno"; N= Nezaposlenost; P= Penzija.

U Tabeli 18 prikazani su korelacioni odnosi bračnog statusa ispitanika i psihološkog blagostanja. Ispitanici koji su u braku pokazali su nešto veći nivo na dimenzijama Pozitivni odnosi sa drugima ($r = .13, p < .05$), Svrha života ($r = .13, p < .05$) i Samoprihvatanje ($r = .13, p < .05$), ali te veze su veoma slabe i statistički značajne na nivou od 0.05%. Takođe, primjećena je veoma slaba, statistički značajna veza na nivou od 0.05% između ispitanika koji nijesu u braku i Autonomije ($r = .13, p < .05$). Ispitanici koji nijesu u vezi ostvaruju negativnu vezu sa nivoom psihološkog blagostanja ($r = -.12, p < .05$), kao i sa dimenzijama Svrha života ($r = -.14, p < .05$) i Samoprihvatanje ($r = -.15, p < .01$). Na nivou cijele skale najjača negativna veza postoji između varijable razveden/a i dimenzije Svrha života ($r = -.16, p < .01$).

Tabela 18 Korelacija između bračnog statusa ispitanika i psihološkog blagostanja

	O/U	N/N	R	U	VZ	V	NV
Psihološko blagostanje	.10	.03	-.09	.06	-.05	.03	-.12*
Autonomija	-.00	.13*	-.01	.05	-.05	-.04	-.07
Ovladavanje okruženjem	.08	-.03	-.02	.09	-.02	.00	-.07
Lični rast	-.05	.06	-.11	-.02	-.00	.10	-.01
Pozitivni odnosi sa drugima	.13*	-.04	-.01	.07	-.02	-.05	-.09
Svrha života	.13*	.02	-.16**	.05	-.06	.06	-.14*
Samoprihvatanje	.13*	-.01	-.08	.03	-.05	.04	-.15**

Napomena: O/U= Oženjen/Udata; N/N= Neoženjen/Neudata; R= Razveden/a; U= Udovac/ica; VZ= Vanbračna zajednica; V= U vezi; NV= Nijesam u vezi.

U Tabeli 19 prikazana je korelaciona veza između socioekonomskog statusa i psihološkog blagostanja, gdje se uočava pozitivan efekat korelacije u okviru ukupnog nivoa psihološkog blagostanja i na dimenzijama Ovladavanje okruženjem i Lični rast. Visok socioekonomski status pokazuje statistički značajne veze na nivou od 0.01% sa sveukupnim blagostanjem ($r = .17, p < .01$), kao i na dimenzijama Ovladavanje okruženjem ($r = .16, p < .01$) i Lični rast ($r = .18,$

$p < .01$). Utvrđena je negativna veza između srednjeg socioekonomskog statusa i dimenzije Lični rast ($r = -.16$, $p < .01$). Navedene veze su veoma slabe, ali statistički značajne na nivou od 0.01%. Takođe, nešto slabije veze primjećuju se u djelovanju visokog socioekonomskog statusa na dimenzije Svrha života ($r = .13$, $p < .05$) i Samoprihvatanje ($r = .14$, $p < .05$), koje su statistički značajne na nivou od 0.05%.

Tabela 19 Korelacija samoprocijenjenog socioekonomskog statusa ispitanika i psihološkog blagostanja

	SS	NSS	SSS	VSS
Psihološko blagostanje	.15**	-.04	-.11	.17**
Autonomija	.07	.01	-.09	.10
Ovladavanje okruženjem	.19**	-.10	-.07	.16**
Lični rast	.14**	.01	-.16**	.18**
Pozitivni odnosi sa drugima	.03	-.01	-.02	.03
Svrha života	.12*	-.03	-.09	.13*
Samoprihvatanje	.15*	-.07	-.08	.14*

Napomena: SS= Socioekonomski status; NSS= Nizak socioekonomski status; SSS= Srednji socioekonomski status; VSS= Visok socioekonomski status.

Za varijable Broj članova porodice i Red rođenja u porodici nijesu nađene statistički značajne korelacije sa psihološkim blagostanjem.

Regresiona analiza

Prediktivna moć obrazaca partnerske afektivne vezanosti na psihološko blagostanje

Ispitujući djelovanje obrazaca partnerske afektivne vezanosti, regresionom analizom utvrđeno je postojanje dobrog nivoa predviđanja kriterijumske varijable odnosno psihološkog blagostanja na osnovu prediktorskih varijabli odnosno sigurnog, preokupiranog, izbjegavajućeg i bojažljivog obrasca vezanosti. Naime, utvrđeno je da obrasci vezanosti objašnjavaju 27% varijanse kod psihološkog blagostanja. Takođe, utvrđeno je da su koeficijenti regresije prediktorskih varijabli statistički značajni ($p < .05$) i da sigurni obrazac vezanosti ostvaruje pozitivan efekat na psihološko blagostanje ($B = .39$), dok preokupirani ($B = -.31$), izbjegavajući ($B = -.33$) i bojažljivi ($B = -.33$) obrazac pokazuju negativan efekat na psihološko blagostanje (Tabela 19).

Tabela 19 Koeficijenti regresije obrazaca partnerske afektivne vezanosti na psihološko blagostanje

	B	SE B	β
Sigurni obrazac vezanosti	.39	.07	.31
Preokupirani obrazac vezanosti	-.31	.06	-.28
Izbjegavajući obrazac vezanosti	-.33	.10	-.19
Bojažljivi obrazac vezanosti	-.33	.06	-.31

Napomena: B= nestandardizovani koeficijent regresije; β = standardizovani koeficijent regresije; R= .52; R²= .27; Δ R²= .26; p< .05

U Tabeli 20, u kojoj je predstavljena analiza varijanse, može se uočiti potvrda statističke značajnosti datog modela, odnosno da prediktorske varijable dobro predviđaju kriterijumsku varijablu.

Tabela 20 Anova^a

	F	p
	27.70	.000 ^b

Napomena: a. Kriterijumska varijabla (psihološko blagostanje); b. Prediktorske varijable (sigurni obrazac vezanosti, preokupirani obrazac vezanosti, izbjegavajući obrazac vezanosti, bojažljivi obrazac vezanosti).

Prediktivna moć crta ličnosti na psihološko blagostanje

U Tabeli 21 prikazani su koeficijenti multiple regresije crta ličnosti na psihološko blagostanja, pri čemu se uočava kvalitetan nivo predviđanja psihološkog blagostanja na osnovu crta ličnosti (R= .70, p< .05). Takođe, uočava se da crte ličnosti objašnjavaju 50% varijanse kod psihološkog blagostanja, što ukazuje na značajno dobru prediktorsku moć datog modela. U prilog tome govore i podaci prikazani u Tabeli 21. Primjećuju se izrazito visoke koeficijenti regresije prediktorskih varijabli, što može ukazivati na multikolinearnosti među varijablama.

Tabela 21 Koeficijenti multiple regresije crta ličnosti na psihološko blagostanje

	B	SE B	β	p
Ekstraverzija	1.39	.39	.16	.000
Prijatnost	.76	.45	.08	.091
Savjesnost	2.61	.48	.25	.000
Emocionalna stabilnost	2.54	.38	.32	.000

Otvorenost za nova iskustva	2.93	.52	.27	.000
-----------------------------	------	-----	-----	------

Napomena: B= nestandardizovani koeficijent regresije; β = standardizovani koeficijent regresije; R= .70; R²= .50; Δ R²= .49.

Koeficijent značajnosti dobijen analizom varijanse ukazuje na značajnu statističku značajnost modela i prikazan je u Tabeli 22 (F= 57.82).

Tabela 22 Anova^a

	F	p
	57.82	.000 ^b

Napomena: a. Kriterijumska varijabla (psihološko blagostanje); b. Prediktorske varijable (ekstraverzija, prijatnost, savjesnost, emocionalna stabilnost, otvorenost za nova iskustva).

Prediktivna moć sociodemografskih varijabli na psihološko blagostanje

Ispitujući prediktivnosti sociodemografskih varijabli u okviru kriterijumske varijable psihološko blagostanje na osnovu dobijenih korelacionih koeficijenata istih, uočena je niska pouzdanost datog modela u objašnjavanju varijanse psihološkog blagostanja. Naime, korelacione veze sociodemografskih varijabli sa psihološkim blagostanjem uglavnom nijesu statistički značajne i pokazuju veoma slabu korelaciju. Za varijable koje pokazuju statistički značajne korelacije na nivou od 0.05%, odrađena je jednostruka linearna regresiona analiza koja je takođe ukazala na male značajnosti datih modela u objašnjavanju psihološkog blagostanja. Pri tome, varijabla Starost (R= .13; R²= .02; Δ R²= .01; B= -6.98; p= .03) objašnjava 2% varijanse kod psihološkog blagostanja, što je izratito nizak stepen prediktivnosti psihološkog blagostanja na osnovu varijable starost. Koeficijent regresije date varijable je negativno orjentisan i ukazuje na obrnutu regresiju, tj. tendenciju sniženja nivoa psihološkog blagostanja sa godinama. Varijabla Stepen obrazovanja (R= .13; R²= .02; Δ R²= .01; B= 1.93; p= .03) takođe objašnjava 2% varijanse kod psihološkog blagostanja. Koeficijent regresije ove varijable je pozitivno orjentisan i ističe pozitivan efekat stepena obrazovanja na nivo psihološkog blagostanja. Varijabla Socioekonomski status (R= .15; R²= .02; Δ R²= .02; B= 11.91; p= .01) takođe objašnjava 2% varijanse psihološkog blagostanja, pri čemu je koeficijent regresije ove varijable 11.91, što govori o povezanosti visokog socioekonomskog statusa na psihološko blagostanje.

Varijable Pol, Bračni status, Status zaposlenosti, Broj članova porodice i Red rođenja u porodici nijesu se pokazale statistički značajnim u objašnjenju psihološkog blagostanja.

Diskusija

Polazeće statističke analize instrumenata korišćenih u istraživanju rezultirali su dobrim metrijskim karakteristikama, te se u skladu sa njima možemo osloniti na pouzdanost dobijenih rezultata. Analizom odgovora sa Skale psihološkog blagostanja utvđeno je da su ispitanici, generalno gledajući, svoj nivo psihološkog blagostanja ocijenili kao umjeren, te da su primjetne značajne razlike u procjeni istog, što može biti posljedica prigodnog uzorka. Takođe, najviši skorovi postignuti su na dimenziji Lični rast, što može biti posljedica većeg broja mlađih i srednjovječnih ispitanika u odnosu na starije ispitanike. Data povezanost je opravdana u skladu sa nalazima prethodnog istraživanja (Ryff, 1995), jer se pretpostavlja da mlađe osobe postižu visoke skorove na dimenzijama Lični rast i Svrha života.

U odnosu na prvu postavljenu pretpostavku istraživanja od koje se krenulo, dobijeni rezultati ukazuju da postoji značajna povezanost između obrazaca afektivne vezanosti i crta ličnosti i psihološkog blagostanja. Naime, u skladu sa nalazima prethodnih istraživanja (Bakker, van Oudenhoven & Van Der Zee, 2004; Karreman & Vingerhoets, 2012; Marrero-Quevedo et al, 2018), u ovom istraživanju dobijeni rezultati su ukazali na dobru prediktivnost obrazaca partnerske afektivne vezanosti (objašnjavaju 27% varijanse kod psihološkog blagostanja) i bazičnih crta ličnosti (objašnjavaju 50% varijanse kod psihološkog blagostanja) na nivo psihološkog blagostanja, čime je potvrđena polazeća hipoteza ovog istraživanja. U skladu sa dobijenim rezultatima može se pretpostaviti značaj afektivnih odnosa sa značajnim osobama za psihološko blagostanje. Naime, navedeni rezultati mogu se tumačiti kroz razumijevanje krucijalnosti psihosocijalne podrške i kvalitetnih interpersonalnih odnosa neophodnih za dostizanje i održavanje psihološkog blagostanja osobe. Značajno visok udio crta ličnosti ($f=50\%$) u objašnjavanju koncepta psihološkog blagostanja umnogome svjedoči razlikama među individuama koje se ogledaju u njihovom stepenu rezilijentnosti na životne ne/prilike, te je stoga opravdano pretpostaviti razlike u nivou psihološkog blagostanja među ljudima koji žive u istim ili sličnim sociodemografskim uslovima (Rakić-Bajić).

Drugom hipotezom otvoreno je istraživačko pitanje o pojedinačnom djelovanju obrazaca afektivne vezanosti na nivo psihološkog blagostanja, gdje su dobijeni rezultati ukazali na pretpostavku da će osobe sa dominantim sigurnim i izbjegavajućim obrascem vezanosti

(pozitivan model sebe) pokazati viši nivo u odnosu na osobe sa preokupiranim i bojažljivim obrascem vezanosti (negativan model sebe), te je time potvrđena data hipoteza. Veze između obrazaca partnerske afektivne vezanosti i psihološkog blagostanja i njegovih dimenzija okarakterisane su u granicama veoma slabih i slabih veza. U skladu sa datom hipotezom, osobe sa sigurnim obrascem vezanosti pokazale su najviši nivo psihološkog blagostanja, što se objašnjava pretpostavkama o ključnom uticaju kvaliteta vezanosti na nivo psihološkog blagostanja (Demir, 2008; Rakić-Bajić, 2010). Takođe, osobe sa sigurnim obrascem vezanosti najviši nivo postigle su u okviru dimenzija Lični rast, Samoprihvatanje i Autonomija, što se može objasniti sklonošću ovih osoba ka razvijanju doživljaja autonomije i visokog samopouzdanja (Hadžić-Mirović, 2016). Bojažljivi obrazac partnerske afektivne vezanosti najizraženije negativno korelira sa nivoom psihološkog blagostanja, ali i sa dimenzijom Lični rast, što može biti posljedica lične nesigurnosti, osjetljivosti i niskog samopouzdanja i emotivne zavisnosti čemu su osobe sa dominantnim bojažljivim obrascem vezanosti sklone (Rakić-Bajić, 2016). Najveći negativan efekat preokupiranog obrasca afektivne vezanosti primjetan je na dimenziji Samoprihvatanje, što se može objasniti sklonošću osoba sa ovim obrascem vezanosti ka negativnom percipiranju sebe, te niskim nivoom samopouzdanja i samopoštovanja.

Korelaciona analiza odnosa između bazičnih crta ličnosti i psihološkog blagostanja, ukazala je na rezultate koji potvrđuju treću hipotezu o postojanju povezanosti pojedinačnih crta ličnosti i pojedinačnih dimenzija psihološkog blagostanja (Schutte & Ryff, 1997). Date korelacije su umjerene i statistički značajne. Najveću pozitivnu povezanost sa psihološkim blagostanjem ima crta Emocionalna stabilnost, čemu razlog može biti postojanje pozitivnog stava emocionalno stabilnih osoba prema sebi, kao i sklonost ka uviđanju i prihvatanju mnogobrojnih aspekata svoje ličnosti (Padejski, 2010). Dobijeni rezultat nije u skladu sa postavljenom hipotezom H3a, koja je vođena pretpostavkom (Grant et al, 2009) da će najbolju povezanost sa psihološkim blagostanjem ostvariti crta Otvorenost za nova iskustva. Međutim, regresionom analizom zajedničkog uticaja crta ličnosti na psihološko blagostanje, utvrđeno je da najveći stepen varijanse na psihološko blagostanje objašnjava crta Otvorenost za nova iskustva, što se može postaviti u odnos sa velikim nivoom interesovanja i radoznalosti koji karakterišu ovu crtu (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Takođe, data crta ostvarila je najveću povezanost sa dimenzijom Lični rast, što je i očekivano s obzirom da osobe koje postižu visok skor na ovoj dimenziji jesu otvorene za nova iskustva i sposobne da uvide i ostvare svoje potencijale (Ryff, 1989a). Kao što je i očekivano, crte ličnosti su bolji prediktori psihološkog blagostanja u odnosu na obrasce afektivne vezanosti, čime je potvrđena hipoteza H3b (Bakker et al, 2004;

Marrero-Quevedo et al, 2018). Dati podaci govore o značajnosti crta ličnosti, pokretača ljudskih afektivnih i ponašajnih obrazaca koji umnogome usmjeravaju i regulišu čovjekovo psihičko i fizičko zdravlje, te samim tim i psihološko blagostanje. Ekstraverzija i Prijatnost najbolje su povezane sa dimenzijom Pozitivni odnosi sa drugima, što je u skladu sa nalazima prethodnih istraživanja (Schmutte & Ryff, 1997). Dobijena povezanost je opravdana s obzirom na postojanje zajedničkih interpersonalnih aspekata ovih crta i date dimenzije. Savjesnost je najbolje povezana sa dimenzijom Svrha života, što se može objasniti s obzirom na to da date varijable u svojim osnovama podrazumijevaju jasno definisane ciljeve i osjećaj usmjerenosti, istrajnosti i marljivosti. Ovakva povezanost je u skladu sa istraživanjem (Schmutte & Ryff, 1997).

Četvrta hipoteza, koja se odnosila na povezanost sociodemografskih varijabli i psihološkog blagostanja, nije potvrđena. Naime, varijable Uzrast, Step en obrazovanja i Socioekonomski status objašnjavaju tek po 2% varijanse psihološkog blagostanja, dok se varijable Pol, Bračni status, Status zaposlenosti, Broj članova porodice i Red rođenja u porodici nijesu pokazale statistički značajnim u objašnjenju psihološkog blagostanja. Posmatrajući djelovanje varijable Uzrast, primjećuje se da mlađi ispitanici koji u ovom istraživanju pripadaju kategoriji ranog odraslog doba, pokazuju tendenciju ka višim skorovima na dimenzijama Lični rast i Svrha života, što je u skladu sa potvrđenim pretpostavkama prethodnih istraživanja (Ryff, 1995; Ryff & Singer, 2006). Nadalje, utvrđena je pozitivna povezanost, koja je veoma slaba, između ispitanika ženskog pola i dimenzije Pozitivni odnosi sa drugima, što je u skladu sa pretpostavkama da su žene sklone stalnom rastu i razvoju i postavljanju i dostizanju ciljeva (Rakić-Bajić, 2016), što je i u skladu sa rezultatima istraživanja (Ryff, 1995). Obrazovanje je u cjelosti pokazalo pozitivan uticaj na psihološko blagostanje i dimenziju Svrha života, dok je duplo jači uticaj date varijable ostvaren na dimenziji Lični rast, što je u skladu sa rezultatima (Ryf & Singer, 2006), gdje porastom obrazovanja rastu sve dimenzije psihološkog blagostanja, osim Autonomije, a najizraženije rastu upravo Lični rast i Svrha života. S tim u vezi, može se pretpostaviti da osobe sa višim obrazovanjem, imaju razvijeniji osjećaj usmjerenosti i kontrinuiranog rasta i razvoja, sposobnije su da ostvare svoje pune potencijale i da uvide napredak u razvoju tokom vremena. Tome u prilog govori i negativna povezanost završene srednje škole i dimenzije Lični rast, što može biti posljedica nedostatka osjećaja napretka, a prisustva stagnacije tokom vremena. Ispitanici koji su svoj socioekonomski status procijenili kao visok ostvarili su viši skor na sveukupnom nivou psihološkog blagostanja u odnosu na ispitanike sa samoprocijenjenim srednjim i nižim socioekonomskim statusom, čiji uticaj na

psihološko blagostanje nije statistički značajan. Takođe, nije pronađen statistički značajan uticaj niskog socioekonomskog statusa na psihološko blagostanje, što može biti posljedica usmjerenosti ka intrinzičkim ciljevima ovih ispitanika. Uticaj socioekonomskog statusa primjećen je na dimenzijama Ovladavanje okruženjem, Lični rast, Svrha života i Samoprihvatanje, što je u skladu sa pretpostavkama (Ryff et al, 1999) o sklonosti osoba sa niskim socioekonomskim statusom ka socijalnom poređenju i procjenjivanju sebe manje sposobnim i korisnijim u odnosu na druge osobe. U prilog tome, govore i rezultati o negativnoj povezanosti srednjeg socioekonomskog statusa i dimenzije Lični rast. Varijable Pol, Bračni status, Status zaposlenosti, Broj članova porodice i Red rođenja u porodici nijesu se pokazale statistički značajnim u objašnjenju psihološkog blagostanja. Posmatrajući zasebno varijablu Bračni status, uočava se njen uticaj na psihološko blagostanje, kroz pozitivnu povezanost ispitanika koji su u braku i višeg nivoa na dimenzijama Pozitivni odnosi sa drugima, što je u skladu sa nalazima prethodnog istraživanja (Rakić-Bajić, 2016), Svrha života i Samoprihvatanje. Takve veze, iako slabe, mogu biti objašnjene kroz shvatanje bračne zajednice u odnosu na aspekte pružanja podrške i integraciju (Keyes & Waterman, 2003). Ispitanici koji su razvedeni pokazali su nešto manji skor na dimenziji Svrha života, što se može objasniti sklonošću razvedenih ka ne uviđanju smisla prošlih iskustava i gubljenju uvjerenja i ciljeva koja daju smisao životu.

Ograničenja i preporuke

Motiv za sprovođenje ovog istraživanja tiče se značajnosti istog za društvo i probleme mentalnog zdravlja, pri čemu je pažnja usmjerena na grupe mladih i odraslih u Crnoj Gori i to u smjeru sagledavanja onih faktora čiji je uticaj značajan na mentalno zdravlje, a sve u cilju iznalaženja odgovora na iste u smislu pružanja kompleksnije psihosocijalne podrške, promocije, prevencije i brige o mentalnom zdravlju. Ograničenja datog istraživanja tiču se u velikoj mjeri načina prikupljanja podataka, koje je vršeno online putem, pri čemu nije bilo moguće kontrolisati sve okolnosti, te je vjerodostojnost datih odgovora upitna. Nadalje, u istraživanju je učestvovalo znatno više mladih ispitanika ženskog pola, što je posljedica prigodnosti uzorka. Nije moguće generalizovati date rezultate, s obzirom da je u pitanju prigodan uzorak sa teritorije Crne Gore. Takođe, kvantitativno veliki broj ajtema u okviru sociodemografskih varijabli mogli su uticati na jasno diferenciranje pripadnosti ispitanika datim kategorijama, ali i na pretjeranu raščlanjenost ispitanika po kategorijama.

Buduća istraživanja koja se budu bavila istom ili sličnom tematikom, mogla bi se fokusirati na detaljnije ispitivanje sociodemografskih varijabli, pri čemu će veći uzorak i strogo ograničene kategorije ispitanika obezbijediti jasno definisane odgovore i jednostavniju analizu istih. U tom smislu bilo bi značajno ispitati i uporediti nivo psihološkog blagostanja ispitanika u odnosu na regije u kojima žive u Crnoj Gori, zbog uviđanja razlika među istima u uticaju na život osobe. Takođe, dati konstrukt mogao bi se ispitati kroz stilove savladavanja stresa i spremnosti za traženje psihosocijalne pomoći i podrške, a sve u cilju ispitivanja sklonosti osoba u odnosu na nivo psihološkog blagostanja ka rješavanju problema. Ono što može biti značajno za buduća istraživanja jeste sprovođenje longitudinalnog ispitivanja koje će pratiti odnos djece i njihovih roditelja kroz period odrastanja, do adolescencije i njihovog odnosa sa drugim bitnim, odraslim osobama i partnerima, a sve u cilju ispitivanja nivoa psihološkog blagostanja, i u skladu sa tim uvidjeti značaj afektivne vezanosti na psihološko blagostanje.

Zaključak

Istraživanje ove tematike dalo je značajne podatke koji mogu biti podsticaj istraživačima u oblasti razvojne, socijalne, pozitivne i kliničke psihologije, kao i pedagozima, pedijatrima, vaspitačima i profesorima za dalje i dublje ispitivanje datog konstrukta psihološkog blagostanja. Naime, početna pretpostavka o značajnom uticaju obrazaca afektivne vezanosti i crta ličnosti u objašnjenju psihološkog blagostanja, potvrđena je i ukazuje na značaj sigurne afektivne vezanosti, sa jedne strane i crta, kao značajnih determinanti ličnosti, koji je usmjeravaju i na kojima se gradi. Takvi nalazi u skladu su sa prethodnim istraživanjima, a ukazuju na veći značaj crta ličnosti u odnosu na obrasce afektivne vezanosti u objašnjenju psihološkog blagostanja. Uticaj sociodemografskih varijabli, koje su u ovom istraživanju ostale u drugom planu, može biti dodatno ispitan kroz buduća istraživanja orjentisana na jasno definisanje kategorija ispitanika i proširenje uzorka van granica Crne Gore, sa usmjerenošću na zemlje bivše Jugoslavije, radi boljeg i kvalitetnijeg uvida u kulturnu, sociološku podlogu date populacije. Svakako, primjetan je uticaj pojedinih sociodemografskih varijabli poput Uzrasta, Stepena obrazovanja, Bračnog i Socioekonomskog statusa, koji je u ovom istraživanju relativno slab, što može biti posljedica relativno velikog broja ajtema. S tim u vezi, buduća istraživanja mogu izvršiti jasnu distinkciju u cilju bolje operacionalizacije i definisanja navedenih faktora. Ova studija može poslužiti budućim istraživanjima u oblasti mentalnog

zdravlja, socijalne, kliničke i pozitivne psihologije, u cilju izučavanja i analiziranja onih faktora koji negativno utiču na psihološko blagostanje, te, ukoliko je moguće, ublažavanja ili eliminisanja njihovog uticaja. Pored toga, pozitivno orjentisani faktori i njihov uticaj na psihološko blagostanje biće forsirani i promovisani kroz brojne psihološke radionice, čime se može podsticati razvoj brojnih savjetovališta ili besplatnih telefonskih linija za psihosocijalnu podršku i pomoć. Takođe, promovisanje onih faktora koji pozitivno utiču na psihološko blagostanje, proširiće ljudima vidike o značaju mentalnog zdravlja i srušiće stigmu vezanu za mentalne bolesti.

LITERATURA

- Allport, G. (2002). Formiranje ličnosti. M., "Značenje" 2002.
- Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. Holt, Rinehart, & Winston.
- Amato, P. R., & Zuo, J. (1992). Rural poverty, urban poverty, and psychological well-being. *The Sociological Quarterly*, 33(2), 229–240. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1992.tb00373.x>
- Andrews, F. M., & Withey, S. B. (1976). *Social Indicators of Well-Being: American's perceptions of life quality*. Plenum Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4684-2253-5>
- Anglim, J., Grant, S. (2014). Predicting Psychological and Subjective Well-Being from Personality: Incremental Prediction from 30 Facets Over the Big 5. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being*, 17(1), 59–80. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9583-7>
- Argyle, M. (1999). Causes and Correlates of Happiness. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* (pp. 354-373). Russell Sage Foundation.
- Bakker, W., van Oudenhoven, J. P., & Van Der Zee, K. I. (2004). Attachment styles, personality, and Dutch emigrants' intercultural adjustment. *European Journal of Personality*, 18(5), 387–404. <https://doi.org/10.1002/per.515>
- Baldwin, M. W., Fehr, B., Keedian, E., Seidel, M., & Thomson, D. W. (1993). An exploration of the relational schemata underlying attachment styles: Self-report and lexical decision approaches. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19(6), 746-754. <https://doi.org/10.1177/0146167293196010>
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>

- Baumeister, R. F., & Leary, M. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Birren, J. E., & Renner, V. J. (1980). Concepts and issues of mental health and aging. In J. E. Birren & R. B. Sloane (Eds.), *Handbook of mental health and aging* (pp. 3-33). Prentice-Hall.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Vol 2: Separation: anxiety and anger*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Aldine.
- Brdar, I. (2006). Životni ciljevi i dobrobit: je li za sreću važno što želimo? [*Life goals and well-being: Are aspirations important for happiness?*] *Društvena istraživanja*, 4-5 (84-85), 671-691.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). Guilford Press.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759–775. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759>
- Bretherton, I., Munholland, K. A. (1999). Internal Working Models in Attachment Relationships: A Construct Revisited. In: Cassidy, J., Shaver, P. R. (Eds.), *Handbook of Attachment. Theory, Research and Clinical Applications*. (pp. 89-115). Guilford Press.
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. W. H. Freeman and Company.

- Corsano, P., Majorano, M. & Champretavy, L. (2006). Psychological Well-Being in Adolescence: The Contribution of interpersonal Relations and Experience of Being Alone. *Adolescence*, 41, 341-353.
- De Haan, M., Plug, E., & Rosero, J. (2014). Birth Order and Human Capital Development Evidence from Ecuador. *Journal of Human Resources*, 49(2), 359-392. <https://doi.org/10.3368/jhr.49.2.359>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Demir, M. (2008). Sweetheart, you really make me happy: romantic relationship quality and personality as predictors of happiness among emerging adults. *Journal of Happiness Studies*, 9(2), 257-277. <https://doi.org/10.1007/s10902-007-9051-8>
- Diener, E., & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391–406. <https://doi.org/10.1177/008124630903900402>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Diener, E., Suh E., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Downey, D. B. (2001). Number of siblings and intellectual development: The resource dilution explanation. *American Psychologist*, 56(6-7), 497–504. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.6-7.497>

- Falbo, T. (1981). Relationships between birth category, achievement, and interpersonal orientation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(1), 121–131. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.41.1.121>
- Frankl, V.E., & Lasch I. (1992). *Man's Search for Meaning: An Introduction to Logotherapy*. Beacon Press (Original published 1959).
- Fryer, D., & Fagan, R. (2003). Toward a Critical Community Psychological Perspective on Unemployment and Mental Health Research. *American Journal of Community Psychology*, 32(1-2), 89–96. <https://doi.org/10.1023/A:1025698924304>
- Fullerton, C. S., Ursano, R. J., Wetzler, H. P., & Slusarcick, A. (1989). Birth Order, Psychological Well-Being, and Social Supports in Young Adults. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 177(9), 556–559. <https://doi.org/10.1097/00005053-198909000-00007>
- Gagné, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behaviour*, 26(4), 331-362. <https://doi.org/10.1002/job.322>
- Gove, W. R., Hughes, M., & Style, C. B. (1983). Does marriage have positive effects on the psychological well-being of the individual? *Journal of Health and Social Behaviour*, 24(2), 122–131. <https://doi.org/10.2307/2136639>
- Grant, S., Langan-Fox, J., & Anglim, J. (2009). The Big Five Traits as Predictors of Subjective and Psychological Well-Being. *Psychological Reports*, 105(1), 205-231.
- Hadžić A. i Mirovic, T. (2016). Afektivna vezanost, rane maladaptivne sheme i stresna iskustva. Filozofski fakultet, Banja Luka, 2016.
- Hagekull, B., & Bohlin, G. (2003). Early temperament and attachment as predictors of the Five Factor Model of personality. *Attachment & Human Development*, 5(1), 2–18. <https://doi.org/10.1080/1461673031000078643>

- Hansson, A., Forsell, Y., Hochwalder, J., & Hilleras, P. (2008). Impact of changes in life circumstances on subjective well-being in an adult population over a 3-year period. *Public Health*, 122, 1392–1398. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2008.05.020>
- Haring-Hidore, M., Stock, W. A., Okun, M. A., & Witter, R. A. (1985). Marital Status and Subjective Well-Being: A Research Synthesis. *Journal of Marriage and the Family*, 47(4), 947. <https://doi.org/10.2307/352338>
- Homan, K. J. (2016). Secure attachment and eudaimonic well-being in late adulthood: The mediating role of self-compassion. *Aging & Mental Health*, 22(3), 363-370. <https://doi.org/10.1080/13607863.2016.1254597>
- Horley, J., & Lavery, J. J. (1995). Subjective well-being and age. *Social Indicators Research*, 34(2), 275–282. <https://doi.org/10.1007/BF01079200>
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 102–138). Guilford Press.
- Kafetsios, K., & Sideridis, G. D. (2006). Attachment, social support and well-being in young and older adults. *Journal of Health Psychology*, 11, 863–876.
- Kafka, G. J., & Kozma., A. (2002). The construct validity of Ryff's scales of psychological well-being (SPWB) and their relationship to measures of subjective well-being. *Social Indicators Research*, 57(1), 171-190. <https://doi.org/10.1023/a:1014451725204>
- Kamenov, ˘., Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6, 73–91.
- Karreman, A., & Vingerhoets, A. J. J. M. (2012). Attachment and well-being: The mediating role of emotion regulation and resilience. *Personality and Individual Differences*, 53(7), 821-826. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.06.014>

- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1993). A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 410–422. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.65.2.410>
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(3), 280–287. <https://doi.org/10.1177/0146167296223006>
- Keyes, C. L. M. (2002). The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Research*, 43, 207–222. <https://doi.org/10.2307/3090197>
- Keyes, C. L. M., & Waterman, M. B. (2003). Dimensions of well-being and mental health in adulthood. In M. H. Bornstein, L. Davidson, C. L. M. Keyes, & K. A. Moore (Eds.), *Well-being: Positive development across the life course* (pp. 477–497). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Khumalo, I. P., Temane, Q. M., & Wissing, M. P. (2012). Socio-Demographic Variables, General Psychological Well-Being and the Mental Health Continuum in an African Context. *Social Indicators Research*, 105(3), 419–442. <https://doi.org/10.1007/s11205-010-9777-2>
- Kidwell, J. S. (1982). The neglected birth order: Middleborns. *Journal of Marriage and the Family*, 44(1), 225–235. <https://doi.org/10.2307/351276>
- Kobak, R. (1994). Adult attachment: A Personality or Relationship Construct? *Psychological Inquiry*, 5(1), 42–44. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_7
- La Guardia, J. G., Ryan, R. M., Couchman, C. E., & Deci, E. L. (2000). Within-person variation in security of attachment: A self-determination theory perspective on attachment, need fulfillment, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(3), 367–384. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.3.367>

- Lavy, S., & Littman-Ovadia, H. (2011). All You Need Is Love? Strengths Mediate the Negative Associations between Attachment Orientations and Life Satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 50, 1050–1055. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.01.023>
- Linley, P. A., Maltby, J., Wood, A. M., Osborne, G., & Hurling, R. (2009). Measuring happiness: The higher order factor structure of subjective and psychological well-being measures. *Personality and Individual Differences*, 47(8), 878–884. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.07.010>
- Loevinger, J., & Blasi, A. (1976). *Ego Development: Conceptions and Theories*. Jossey-Bass.
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2004). Unemployment Alters the Set Point for Life Satisfaction. *Psychological Science*, 15(1), 8–13. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.01501002.x>
- Marrero-Quevedo, R. J., Blanco-Hernández, P. J., & Hernández-Cabrera, J. A. (2018). Adult Attachment and Psychological well-being: The mediating role of personality. *Journal of Adult Development*, 26(1), 41–56. <https://doi.org/10.1007/s10804-018-9297-x>
- Mikulincer, M., & Florian, V. (1998). The relationship between adult attachment style and emotional and cognitive reactions to stressful events. In Simpson, J. A., & Rholes, W. (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 143-165). Guilford Press.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment Patterns in Adulthood: Structure, Dynamics and Change*. Guilford Press.
- Mill, J. S. (1989). *Autobiography*. Penguin Books. (Original work published 1873).
- Nix, G. A., Ryan, R. M., Manly, J. B., & Deci, E. L. (1999). Revitalization through self-regulation: The effects of autonomous and controlled motivation on happiness and vitality. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35(3), 266-284. <https://doi.org/10.1006/jesp.1999.1382>

- Padejski, N. (2010). Uticaj dimenzija ličnosti i stilova prevladavanja stresa na psihološko blagostanje. *Primjenjena psihologija*, 3(3), 269-282.
- Price, J. (2008). Parent-Child Quality Time. *The Journal of Human Resources*, 43(1), 240–265. <https://doi.org/10.3368/jhr.43.1.240>
- Rakić-Bajić, G. (2010). Uticaj slike o sebi i strategija prevladavanja stresa na psihološko blagostanje. Magistarski rad, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
- Rakić-Bajić, G. (2016). Psihološko blagostanje: Provera realnosti konstrukta u okviru multidimenzionalnog modela Carol Ryff; Doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203–212. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.02.001>
- Reis, H. T., Sheldon, K. M., Gable, S. L., Roscoe, J., & Ryan, R. M. (2000). Daily Well-Being: The Role of Autonomy, Competence, and Relatedness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), 419–435. <https://doi.org/10.1177/0146167200266002>
- Rogers, C. (1994). *On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy*. 1st ed. Constable.
- Roothman, B., Kirsten, D. K., & Wissing, M. P. (2003). Gender differences in aspects of psychological wellbeing. *South African Journal of Psychology*, 33(4), 212–218. <https://doi.org/10.1177/008124630303300403>
- Russell, B. (1958). *The Conquest of Happiness*. Liveright. (Original work published 1930).
- Russell, J. A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(6), 1161-1178. <https://doi.org/10.1037/h0077714>

- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Ryan, R. M., & Frederick, C. (1997). On Energy, Personality and Health: Subjective Vitality as a Dynamic Reflection of Well-Being. *Journal of Personality*, 65(3), 529-565. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1997.tb00326.x>
- Ryan, R. M., Sheldon, K. M., Kasser, T., & Deci, E. L. (1996). All goals are not created equal: An organismic perspective on the nature of goals and their regulation. In P. M. Gollwitzer & J. A. Bargh (Eds.), *The Psychology of Action: Linking Cognition and Motivation to Behavior* (pp. 7-26). The Guilford Press.
- Ryff, C. D. (1989a). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Ryff, C. D. (1989b). Beyond Ponce de Leon and Life Satisfaction: New Directions in Quest of Successful Ageing. *International Journal of Behavioral Development*, 12(1), 35-55. <https://doi.org/10.1177/016502548901200102>
- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772395>
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>

- Ryff, C. D., & Singer, B. (2000). Interpersonal flourishing: A positive health agenda for the new millennium. *Personality and Social Psychology Review*, 4(1), 30–44.
https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0401_4
- Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2006). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 13–39.
<https://doi.org/10.1007/s10902-006-9019-0>
- Ryff, C. D., Magee, W. J., Kling, K. C., & Wing, E. H. (1999). Forging macro-micro linkages in the study of psychological well-being. In Ryff, C. D. & Marshall V. W. (Eds.), *The Self and Society in an Aging Process*. (pp. 247–278). Springer.
- Schutte, P. S., & Ryff, C. D. (1997). Personality and well-being: Reexamining methods and meanings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(3), 549–559. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.3.549>
- Scollon, C. N., Kim-Prieto, C., & Diener, E. (2003). Experience Sampling: Promises and pitfalls, strengths and weaknesses. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being*, 4(1), 5–34.
<https://doi.org/10.1023/A:1023605205115>
- Seifert, T. A. (2005). *The Ryff Scales of Psychological Well-Being*. Liberalarts.
<http://www.liberalarts.wabash.edu/ryff-scales/>
- Sharma, G., & SrimathiN, L. (2014). Do Psychological Well-Being characteristics vary with Birth Order? *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19, 45–54.
<https://doi.org/10.9790/0837-19814554>
- Shaver, P. R., & Brennan, K. A. (1992). Attachment styles and the” Big Five” personality traits: Their connections with each other and with romantic relationship outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(5), 536–545.
<https://doi.org/10.1177/0146167292185003>

- Sheldon, K. M., & Elliot, A. J. (1999). Goal striving, need-satisfaction, and longitudinal well-being: The Self-Concordance Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(3), 482-497. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.3.482>
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Rawsthorne, L. J., & Ilardi, B. (1997). Trait self and true self: Cross-role variation in the Big Five personality traits and its relations with psychological authenticity and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1380-1393. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.6.1380>
- Shepard, L. A. (1979). Self-acceptance: The evaluative component of the self-concept construct. *American Educational Research Journal*, 16(2), 139–160. <https://doi.org/10.2307/1162326>
- Shi, Q. F. (2020). Personal Birth Order Affects Subjective Well-Being—Empirical Analysis Based on CFPS Data. *Open Journal of Social Sciences*, 8(5), 377-391. <https://doi.org/10.4236/jss.2020.85026>
- Simpson, J. A. (1990). Influence of attachment style on romantic relationships. *Journal of personality and social psychology*, 59(5), 971-980. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.5.971>
- Smederevac, S, Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). Velikih pet plus dva: primena i interpretacija. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Sokoya, G. O., Muthukrishna, N., & Collings, S. J. (2005). Afrocentric and gendered constructions of psychological well-being in Nigeria: A case study. *Journal of Psychology in Africa*, 15(1), 31–40.
- Springer, K. W., & Hauser, R. M. (2006). An assessment of the construct validity of Ryff's scales of psychological well-being: Method, mode and measurement effects. *Social Science Research*, 35(4), 1080-1102. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2005.07.004>
- Stefanović-Stanojević, T. (2004). *Emocionalni razvoj ličnosti*. Prosveta.

- Talala, K., Huurre, T., Aro, H., Martelin, T., & Prättälä, R. (2007). Socio-demographic Differences in Self-reported Psychological Distress Among 25- to 64- Year-Old Finns. *Social Indicators Research*, 86(2), 323–335. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9153-z>
- UNICEF (2020). *SZO i UNICEF: više ulagati u podršku mentalnom zdravlju*. Preuzeto: 22. januara 2022, sa: <https://www.unicef.org/montenegro/price/szo-i-unicef-vi%C5%A1e-ulagati><https://www.unicef.org/montenegro/price/szo-i-unicef-vi%C5%A1e-ulagati-u-podr%C5%A1ku-mentalnom-zdravljuu-podr%C5%A1ku-mentalnom-zdravlju>
- van Ijzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1996). Attachment representations in mothers, fathers, adolescents, and clinical groups: A metaanalytic search for normative data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(1), 8–21. <http://doi.org/10.1037/0022-006X.64.1.8>
- Villar, F., Triado, C., & Celdran, M. (2010). Measuring well-being among Spanish older adults: Development of a simplified version of Ryff's Scale of Psychological Well-being. *Psychological Reports*, 107(1), 265-280. <https://doi.org/10.2466/02.07.08.10.21.PR0.107.4.265-280>
- Vulfolk A., Volkap V., & Hjuž, M. (2014). *Psihologija u obrazovanju I*. Clio.
- Wei, M., Liao, K. Y., Ku, T. Y., & Shaffer, P. A. (2011). Attachment, self-compassion, empathy, and subjective well-being among college students and community adults. *Journal of Personality*, 79(1), 191–221.
- Westaway, M. S. (2006). A longitudinal investigation of satisfaction with personal and environmental quality of life in an informal South African housing settlement, Doornkop, Soweto. *Habitat International*, 30, 175–189. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2004.09.003>

Williams K. (2003). Has the future of marriage arrived? A contemporary examination of gender, marriage, and psychological well-being. *Journal of health and social behavior*, 44(4), 470–487. <https://doi.org/10.2307/1519794>

Winefield, A. H., & Tiggemann, M. (1990). Employment status and psychological well-being: A longitudinal study. *Journal of Applied Psychology*, 75(4), 455–459. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.75.4.455>

World Health Organization. (1999). WHO Welzijnsindex. http://www.cure4you.dk/354/WHO-5_%20Dutch.pdf [preuzeto 29.09.2022.]

PRILOZI

Prilog 1

Poštovani,

Ovo istraživanje se sprovodi u svrhu izrade master rada na odsjeku za psihologiju, Filozofskog fakulteta u Nikšiću. Učešće u istraživanju je dobrovoljno i podrazumijeva popunjavanje 4 upitnika, u trajanju od 10 minuta. Istraživanje je anonimno, a prikupljeni podaci biće korišćeni isključivo u istraživačke svrhe. Na pitanja odgovorate tako što ćete označiti odgovor koji se najviše odnosi na Vas i Vaše mišljenje. U istraživanju mogu učestvovati osobe oba pola, od 25 do 55 godina starosti.

Hvala na učešću!

Autor: Aneta Lončar

loncarmico@gmail.com

Pročitao/la sam uputstvo i pristajem da učestvujem u upitniku.*

1. Da
2. Ne

Prilog 2

Upitnik o sociodemografskim podacima konstruisan za potrebe istraživanja

Upitnik I

Pred Vama je nekoliko opštih pitanja, molimo Vas da odgovorite na njih.

Pol ispitanika*

1. Muški
2. Ženski

Starost (izražena brojem godina)*

Obrazovanje*

1. Nezavršena osnovna škola
2. Završena osnovna škola
3. Završena srednja škola
4. Završena viša škola
5. Završen fakultet
6. Završene specijalističke studije
7. Završene magistarske (master) studije
8. Završene doktorske studije
9. Student

Zaposlenost*

1. Ugovor o radu
2. Ugovor o djelu
3. Honorarni rad
4. Volontiranje
5. Pripravnički rad
6. "Rad na crno"
7. Nezaposlenost
8. Penzija

Bračni status*

1. Oženjen/Udata
2. Neoženjen/Neudata
3. Razveden/a
4. Udovac/ica
5. Vanbračna zajednica
6. U vezi
7. Nijesam u vezi

Red rođenja u porodici*

Broj članova porodice*

Socioekonomski status*

1. Nizak socioekonomski status
2. Srednji socioekonomski status
3. Visok socioekonomski status

Prilog 3

Skala psihološkog blagostanja

Upitnik II

Sljedeća pitanja odnose se na to kako se osjećate u vezi sa sobom i sopstvenim životom. Molimo Vas da imate na umu da ne postoje tačni i netačni odgovori. Zaokružite broj koji najbolje opisuje Vaše trenutno slaganje ili neslaganje sa svakom od tvrdnji:

- 1 - Uopšte se ne slažem
- 2 - Djelimično se ne slažem
- 3 - Ne slažem se u manjoj mjeri
- 4 - Slažem se u manjoj mjeri
- 5 - Djelimično se slažem
- 6 - U potpunosti se slažem

Ne plašim se da kažem šta mislim, čak i kada to nije u skladu sa mišljenjem većine drugih ljudi	1	2	3	4	5	6
Uopšteno, osjećam da sam ja taj/ta koji ima kontrolu nad okolnostima u kojima živim.	1	2	3	4	5	6
Ne interesuju me aktivnosti koje bi proširile moje vidike.	1	2	3	4	5	6
Većina ljudi misli da sam prijatna i topla osoba.	1	2	3	4	5	6
Živim život od danas do sutra, ne razmišljajući mnogo o budućnosti.	1	2	3	4	5	6

Kada se osvrnem na svoju životnu priču, zadovoljan/na sam kako su se stvari odvijale.	1	2	3	4	5	6
Moje odluke obično nijesu pod uticajem onoga što drugi rade.	1	2	3	4	5	6
Zahtjevi svakodnevice često me smaraju.	1	2	3	4	5	6
Mislim da je važno imati nova iskustva kojima ću preispitivati kako razmišljam o sebi i svijetu.	1	2	3	4	5	6
Teško mi je da održavam bliske odnosa sa drugima.	1	2	3	4	5	6
Imam osjećaj cilja i svrhe u svom životu.	1	2	3	4	5	6
Uopšteno, osjećam da imam pouzdanje u sebe i mislim o sebi pozitivno.	1	2	3	4	5	6
Brine me šta drugi ljudi misle o meni.	1	2	3	4	5	6
Ne uklapam se baš najbolje sa ljudima i okruženjem u kojem živim.	1	2	3	4	5	6
Kada razmislim, čini mi se da nijesam baš mnogo napredovao/la kao osoba tokom proteklih godina.	1	2	3	4	5	6
Često se osjećam usamljeno jer imam malo bliskih prijatelja sa kojima mogu da podijelim svoje brige.	1	2	3	4	5	6
Često mi se moje svakodnevne aktivnosti čine trivijalnim i nevažnim.	1	2	3	4	5	6
Osjećam da je većina ljudi koje poznajem dobila mnogo više od života nego što sam ja.	1	2	3	4	5	6
Pod uticajem sam drugih ljudi koji imaju čvrste stavove.	1	2	3	4	5	6
Prilično dobro uspijevam da ispunjavam obaveze koje mi donosi svakodnevni život.	1	2	3	4	5	6
Imam utisak da sam se mnogo razvio/la kao osoba tokom vremena.	1	2	3	4	5	6
Uživam u ličnim i uzajamnim razgovorima sa članovima svoje porodice ili sa prijateljima.	1	2	3	4	5	6
Nemam pravi osjećaj o tome šta pokušavam da postignem u životu.	1	2	3	4	5	6
Sviđa mi se većina mojih ličnih osobina.	1	2	3	4	5	6
Čak i kada su oni suprotni opštem shvatanju, vjerujem svojim stavovima.	1	2	3	4	5	6

Često osjećam da sam pretrpan/a obavezama.	1	2	3	4	5	6
Ne uživam kada se nađem u novoj situaciji koja zahtijeva da promijenim svoj stari, poznati način kako nešto radim.	1	2	3	4	5	6
Drugi bi me opisali kao osobu koja daje, koja je spremna da svoje vrijeme podijeli sa drugima.	1	2	3	4	5	6
Uživam da pravim planove za budućnost i da radim na tome da se oni i ostvare.	1	2	3	4	5	6
Osjećam razočarenje zbog svojih postignuća u životu u mnogim stvarima.	1	2	3	4	5	6
Teško mi je da iskažem svoje mišljenje o spornim temama.	1	2	3	4	5	6
Teško mi je da svoj život organizujem na način koji je za mene zadovoljavajući.	1	2	3	4	5	6
Za mene je život stalan proces učenja, promjena i rasta.	1	2	3	4	5	6
Nijesam doživio/la mnogo toplih i povjerljivih odnosa sa drugima.	1	2	3	4	5	6
Neki ljudi tumaraju besciljno kroz život, ali ja nijesam jedan/na od njih.	1	2	3	4	5	6
Stav koji imam o sebi vjerovatno nije toliko pozitivan koliko većina drugih ljudi osjeća o sebi.	1	2	3	4	5	6
Sudim o sebi spram stvari koje su meni bitne, a ne spram vrijednosti za koje drugi misle da su važne.	1	2	3	4	5	6
Mogao/la sam sebi stvoriti dom i životni stil koji mi se dopada.	1	2	3	4	5	6
Odavno sam odustao/la od pokušaja da poboljšam svoj život ili da ga promijenim na bolje.	1	2	3	4	5	6
Znam da mogu da vjerujem svojim prijateljima i oni znaju da mogu da vjeruju meni.	1	2	3	4	5	6
Ponekad osjećam da sam uradio sve što se u životu može učiniti.	1	2	3	4	5	6
Kada uporedim sebe sa svojim prijateljima i poznicima, osjećam se dobro zbog toga ko sam.	1	2	3	4	5	6

Prilog 4

Upitnik za procjenu partnerske afektivne vezanosti

Upitnik III

U ovom upitniku nalazi se 18 tvrdnji koje se odnose na Vaša osjećanja u ljubavnim vezama. Zanima nas kako se Vi osjećate u bilo kojoj vezi sa ljubavnim partnerom (djevojka, momak, suprug, supruga), a ne to kako se osjećate specifično u vezi, ukoliko je imate. Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i odgovorite u kojoj meri se slažete sa njom. Stepen svog slaganja izrazite na skali od 1 do 7 na sljedeći način:

- 1 - Uopšte se ne slažem
- 2 - Umjereno se ne slažem
- 3 - Malo se ne slažem
- 4 - Možda, niti se slažem, niti se ne slažem
- 5 - Malo se slažem
- 6 - Umjereno se slažem
- 7 – Potuno se slažem

Radije ne pokazujem šta zaista osjećam.	1	2	3	4	5	6	7
Plašim se da moj partner/ka neće mariti za mene, onoliko koliko je meni stalo do njega/nje.	1	2	3	4	5	6	7
U trenutku kada se moj partner/ka počne zbližavati sa mnom, primjećujem da ja počnem da se udaljavam.	1	2	3	4	5	6	7
Jako se brinem da ću izgubiti partnera/ku.	1	2	3	4	5	6	7
Ne osjećam se prijatno kada sam emotivno otvoren/a prema partneru/ki.	1	2	3	4	5	6	7
Ako ne mogu da navedem partnera/ku da pokaže interesovanje za mene, postajem uznemiren/a ili ljut/a.	1	2	3	4	5	6	7
Nervozan/na sam kad mi se partner/ka suviše emocionalno približi.	1	2	3	4	5	6	7
Brinem se da ću ostati sam/a.	1	2	3	4	5	6	7

Osjećam se prijatno kada dijelim svoje intimne misli ili osjećanja sa partnerom/kom.	1	2	3	4	5	6	7
Moja želja za bliskošću ponekad uplaši i otjera ljude.	1	2	3	4	5	6	7
Pokušavam da izbjegnem emotivno zbližavanje sa partnerom/kom.	1	2	3	4	5	6	7
Ponekad osjećam da prisiljavam partnere/ke da pokažu više osjećanja i više vezanosti.	1	2	3	4	5	6	7
Gotovo sve govorim svojim partnerima/kama.	1	2	3	4	5	6	7
Kada nijesam u vezi osjećam se nesigurno i mučno.	1	2	3	4	5	6	7
Osjećam se jako neprijatno kada sam blizak/ska sa partnerima/kama.	1	2	3	4	5	6	7
Postanem nezadovoljan/na kada mi partner/ka nije na raspolaganju kada mi je potreban/na.	1	2	3	4	5	6	7
Obraćam se partneru/ki iz puno razloga, pa i kad mi je potrebna utjeha i smirenje.	1	2	3	4	5	6	7
Zamjeram partneru/ki kad provodi vrijeme odvojeno od mene.	1	2	3	4	5	6	7

Prilog 5

Upitnik za procjenu bazičnih crta ličnosti BFI-10

Upitnik IV

Pred Vama se nalazi 10 pitanja. Molimo Vas da date iskren odgovor na svako od njih, tako što ćete na numeričkoj skali od 1 do 7 obilježiti odgovor koji najbolje opisuje Vaše slaganje sa datim tvrdnjama. Nema tačnih i netačnih odgovora. Brojevi na skali označavaju sljedeće:

- 1 - Uopšte se ne slažem
- 2 - Umjereno se ne slažem
- 3 - Malo se ne slažem
- 4 - Možda, niti se slažem, niti se ne slažem
- 5 - Malo se slažem
- 6 - Umjereno se slažem

7 - Potpuno se slažem

Vidim sebe kao osobu koja je...

Ekstravertna, entuzijastična.	1	2	3	4	5	6	7
Kritična, svadljiva.	1	2	3	4	5	6	7
Pouzdana, samodisciplinovana.	1	2	3	4	5	6	7
Anksiozna, lako se uznemiri.	1	2	3	4	5	6	7
Otvorena za nova iskustva, kompleksna.	1	2	3	4	5	6	7
Rezervisana, tiha.	1	2	3	4	5	6	7
Simpatična, topla.	1	2	3	4	5	6	7
Dezorganizovana, nemarna.	1	2	3	4	5	6	7
Mirna, emocionalno stabilna.	1	2	3	4	5	6	7
Konvencionalna, nekreativna.	1	2	3	4	5	6	7